

Collectie G.P. Mulder.

Map 66.

Alderhaande:

- Over Hubbelink.
- Over het geslacht Ketel.
Uut: De Nederlandse Leeuw, XLIIe jaar 10 -10- 1923.
(Wijnaendts van Resandt).

Het geslacht Terwisscha (Terwisga of Ter Wysgha).
NOS 20 – 02 – 1948.

- Over De Vrije Natie der Stellingwerven door
drs. T. H. Oosterwijk.
- Lijst van Stellingwerfse Parochies in 1542 / 43.
- Overzicht Parochies.

Joosting en Muller.

Aantekeningen uut Bronnen voor de Geschiedenis der
Kerkelijke Rechtspraak in het Bisdome Utrecht 1906.

Uut: Dr. I. H. Gosses,
De organisatie van Bestuur en Rechtspraak in de
Landschap Drenthe 1941.

Stellingwerfse kerspelnamen in oorkonden
van 1320 en 1399.

Grietmannen van Stellingwerf.

Het geslacht Terwisscha (NOS 20 – 02 – 1948)

De naam Hebel (januari 1970).

- Diakenen van de N.H. kerk van Appelscha
van 1730 – 1812.

Enkele notities uit de Trouw- en doopregisters van de N.H. kerk
te Oosterwolde (w.o. Appelsche en Vochtele).

Over Benzinck.

- Familienamen.
- Burgerlijke Stand.
- Bevolkingsregister.

Lijst van woorden verzameld uit Diakonieboeken van
Appelsche. (1730 – 1812)

Uut: Dr. K. Bouwer.

- Cultuurlandschapsvormen aan de westzijde van het
Drents Plateau.

Uut: B. Oosten.

- Een Veenpolderbevolking.
- Oorkonde van 1328.

Uut: Dr. J. Naarding.

- Stellingwerfse Toponiemen. (Fr. Pl. X 39 – 48).

Uut; Encyclopedie van Friesland.

Volgens J. H. Popping (1903) liggen in de kerk van Oldeberkoop begraven

Encyclopedie van Friesland 1957.

Encyclopedie van Friesland uit 1958.

Zes zelf getekende kaartjes.

Oolde kaart van Ooststellingwerf en Weststellingwerf uut Bolwerk.

Uut: Worp Tygaerda van Rinsumageest.

Vierde boek der Kronyken van Friesland, bevattende de geschiedenis van de vijftiende eeuw

(Fries Genootschap 1850)

Over Hubbelink.

HUBBELINK.

uit Album Studiosorum Academica Groninganae:

1690: 11/9 : Joannes Hubbelinck, Westerwoldanus, Theol.
 1719: 21/10: A.Hubbelink,Winschoten,Oldamtinus,Philol.
 1728: 13/9 : Johannes Conradus Hubbelinck,Winschoten Old.,Theol.
 1753: 12/9 : Johannes Conradus Hubbelinck,Frisius, Jur.
 1776: 16/9 : Albert Hubbelink,Oldebercopa,Frisius,Jur.

uit Album Studiosorum Franekerensis:

1778: 17/9 : Albertus Hubbelink,Oldebercopa,Frisius

uit Doop-,Trouw- en Begrafenisreg. Winschoten:

1699 den 30 April,attestatie 16 April, Ds.Joannes Conradus Hubbeling,predicant tot
 Winschoten en Joanna Ketel van Peijse.

Hieruit gedoopt te Winschoten:

17-5-1700: Gesina Anna
 31-3-1702: ~~Margrieta~~ Margreta
~~XXXXXX~~
 14-11-1704: Albert
 30-4-1706: Pier
 22-3-1709: Richsrd
 20-2-1711: Jan Conraad

Trouwboek Winschoten:

procl.25-3-1725: De ~~W~~Eerwaarde Heer Candidatus Albertus Hubbelink van Winschoten
 en
 Juffr. Anna Barbara van Loon van Steenwijk, nu tot Oldeberkoop in
 West Vrieslandt.
 Den 15 April bevestigt te Oldeberkoop.

Uit: Sinds de Reductie in Stad en Lande (Door W.Duinkerken):

HUBBELINK,Johannes Conradus.P.Winschoten 1699.-overl.Winschoten 1 September 1739
 oud 65 jr.Geh.m. Johanna Ketel.

HUBBELINK,Johannes Conradus(doopnaam: Jan Conraad),ged.Winschoten 20-2-1711, z.v.
 ds. Johannes Conradus en Johanna Ketel. P.Metslawier 1735 - eind nov.
 1736,Wolvega 4 dec.1736 - okt.1740, Winschoten 1740 - overl. Winschoten
 4 maart 1757.

Uit: Graftschriften in Stad en Lande (door J.A.Feith):

WINSCHOTEN.

14. 1739 Den 1sten September is door een seer Sagte Doot evenals Slapende ontslaper
 en in den Heere gerust den Wel Eerwaarden en Seer Geleerden Heer I.C. Hubb
link in 't 66 jaer sijnes ouderdoms en 't 40 sijner bedieninge en leit alhier
 begraven.

Wapen: gedeeld,a.doorsneden,boven:3 sterren,1,2,beneden:een adelaarsklaw,b.
 een faas.

17. 1757 den 4den Meert is ontslaper den Wel Eerwaarden Zeer Geleerden Heer
I.C.Hubbelink,I.C.Fil. in 't 46ste jaar zijns ouderdoms nadat te Metslawier
 l te Wolvega 5 en Laatst te Winschoot 17de half jaar het werk der Bedie-
 ninge ijverig hadde waargenomen.En liet alhier begraven.

Wapen: = No.14.

Winschoten.

420 *Grafschriften in Stad
en Lande" (J. A. F. Zithoe)*

14. 1739 Den 1sten September is door een seer Sagte Doot evenals Slapende ontslapen en in den Heere gerust den Wel Eerwaarden en Seer Geleerden Heer I. C. HUBBELINK in 't 66 jaer sijnes ouderdoms en 't 40 sijner bedieninge en leit alhier begraven.

Wapen: gedeeld, *a.* doorsneden, boven: 3 sterren, 1.2, beneden: een adelaarsklauw, *b.* een faas.

15. Anno 1745 den 2 Meert is in den ouderdom van 65 jaren en gen overleden de deugtzaame KENNA FOPKENS weduwe wijlen de kerkvoogt SIPKO DE JONGE verwagtede met alle gelovigen een zalige opstandige alleen door Iesum Christum.

Wapen: = n°. 12, doch zonder den vogel.

*D' Jonge had in sijn tijt 't bestier van dese kerk,
Sijn egtgenoot rust hij beneden dese serk.
Jehova Godt gun haar na sijn bepaalden raat
Te seggen: Heer siet ous en hrt gegeven saat.*

16. Hier rust de eezame JAN MESTING coopman en kerkvoogt geweest tot Winschoot gestorven den 8en Meert 1749 out in het 60tigste jaar.

Wapen: doorsneden, boven: 3 boomen, waaruit een hert naar links springt, beneden: een met 2 pijlen doorkruist hart, waarboven een oog.

*Meuschs levens draait bepaalt,
't Is blijk daarvan in desen,
MESTINGS lichaam rust hij,
't Most doch zijn afgesneden.
Dien Iveraar in tijt,
Trouw sorgjer in sijn werk,
Een hoeder van dees kerk,
Rust onder desen zerk.*

17. 1757 den 4den Meert is ontslapen den Wel Eerwaarden Zeer geleerden Heer I. C. HUBBELINK I. C. FIL. in het 46ste jaar zijns ouderdoms nadat te Metsalawier 1 te Wolvega 5 en Laatste te Winschoot 17de half jaar het werk der Bedieninge ijverig hadde waargenomen. En liet alhier begraven.

Wapen: = n°. 14a.

HUBBELINK, M. Hubertus Geminus, geb. Dijksterhuis op 21 nov 1929. f. v. Zwart
26 sep 1954- 17 jun 1962, Wildervank 24 jun 1962- 3 jan 1965, wetenschap-
pelijk ambt. R.U.Groningen 1 okt. 1964, hoogl. Groningen 1967

HUBBELINK, Johannes Conradus. P. Winschoten 1699- overl. Winschoten 1 sep
1739, oud 65 jr. Geh. m. Johanna Ketel.

HUBBELINK, Johannes Conradus (doopnaam: Jan Conraad), ged. Winschoten 20
feb 1711, z.v. ds. Johannes Conradus en Johanna Ketel. P. Metslawier
1735- eind nov 1736, Wollega 4 dec 1736- okt 1740, Winschoten 1740-overl.
Winschoten 4 mrt 1757.

HUBER, Hermannus Johannes, geb. Groningen 14 jan 1829, z.v. dr. Cornelis
Ulrich Jan (Leeuwarden 1795-Groningen 1878), hoofddirecteur Doofstommen
Instituut te Groningen en Margaretha Offerhaus (Groningen 1799- Gronin-
gen 1853). P. Schaldeburen 11 jan 1857, Oudwoude 1863, Midwolda-Leek 16
jun 1878, Gietaveen 1 okt 1882, Kiel-Windeweer 23 okt 1892- overl. Kiel-
Windeweer 4 mei 1905. Geh. Groningen 5 jan 1857 m. Beatrix Hondius van

"SINDS DE REDUCTIE IN STAD EN LANDE"
(W. Duinkerken)

Over het geslacht Ketel.

Uut: De Nederlandse Leeuw, XLIIe jaar 10 -10- 1923.

(Wijnaendts van Resandt).

Het geslacht Ketel.

(uit: "De Nederlandsche Leeuw" XLI e Jaargang, No. 10; October 1923

kol. 273 - 284

door: W. Wijnaendts van Resandt.

k 273

De verschillende mededelingen over dit zeer oude geslacht, welke tot dusverre reeds sedert augustus 1922 in dit Maandblad gepubliceerd werden, kan ik thans met een groot aantal gegevens vermeerderen, gegevens uit welke bij voortgezet onderzoek zou kunnen blijken, dat dit geslacht nog in verschillende takken voortleeft.

Teneinde een overzicht te verkrijgen van het tot dusverre, voorn. l. door de H. H. Jhr. Dr. W. A. Beelaerts van Blokland, Jhr. Mr. W. G. Feith en P. van Walchren bijeengebrachte, zullen deze inzenders er zeker geen bezwaar tegen hebben, dat ik, ook uit hunne opgaven, resumeer hetgeen thans over het geslacht Ketel bekend is, waardoor de over verschillende nummers van het Maandblad verspreide gegevens tot één geheel samengevoegd worden.

k 274:

Ik noemde het geslacht zéér oud; dit zal wel voor geen tegenspraak vatbaar zijn, als men de opgaven van Rhemen daaromtrent nagaat; vermeerderd met andere gegevens, gedeeltelijk reeds gepubliceerd, gedeeltelijk nieuw, is over de oudste Ketel's te Vorden en omstreken thans het volgende bekend:

1395, 1418, 1424 en 1435 wordt vermeld Roelof van Hackfort gen^d. Ketel, ook genoemd Ketel gen^d. van Hackfort. Hij zegelt 27 januari 1424 met Hackfort vermeerderd met den schuinstreep der bastaardij.

1452. Hendrik van Hackfort gen^d. Ketel.

19 mei 1467. Bernt Ketel van Hackvorde of van Hackfordt gen^d. Ketell wordt beleend ~~met~~ door Bergh met goed te Vorden.

25 juni 1473. Bernt Kettel zegelt bij overdracht van land te Vorden als: Bernt Kettel van Hackvorde met Hackfordt vermeerderd met den schuinstreep der bastaardij.

19 juni 1477. Bartolt Ketel Berntsoen wordt beleend met het goed te Vorden.

14 juli 1477. Bernt Ketel, broeder van Bartolt vd. wordt beleend met het goed te Vorden.

22 dec. 1481. Henrick Ketel wordt beleend met het Geldersch leen Bannink bij Deventer.; idem 1492.

30 juli 1483. Jacob Ketel zal als richter (peinder) te Vorden door een ander vervangen worden.

11 mei 1485 Jacob Ketel zegelt als Hackfort vermeerderd met een ster boven den dwarsbalk.

25 okt. 1493 Hertog Karel van Gelre neemt Roelof Ketell met 100 knechten in in dienst.

1494, 1495. Bernt Ketell gegoed te Vorden

10 jan. 1502. Henrica op ten Buerlo, weduwe van Jacob Ketels, met Jacob Ketell richter, als haar momber, Bartolt, Jacob en Henrick, gebroeders en Gertken hun zuster, alle nagelaten kinderen van Jacob Ketel voornd., vesten het St. Anna Gilde in de Groote Kerk te Zutphen een rente van 2 gouden Rijnsche guldens jaarlijks, uit hun hofstede gelegen op Buerlo in het kerspel van Vorden.

1516. Gerrit Ketel wordt na het overlijden van zijn vader Henrick Ketel beleend met het Geldersche leen Bannink.

18 sept. 1518. Bernt Ketel wordt burger der stad Zutphen.

29 juni 1519 Jutte Ketels wordt als erfgename van haar vader Gerrit beleend met het leen Bannink.

1522. Thomas van Vilsteren en Antonia Ketel gegoed aan Luttike Buirlo te Delden.

8 okt. 1522. Hertog Karel stelt Thonis Ketell aan tot drost van IJsselmuiden.

26 maart 1527. Johan Ketell wordt beleend met den hof te Esschede onder Gorsel, Geld. leen.

1528. Thonis Ketell hoofdman onder Marten van Rossem.

2 sept. 1528. Bernt Ketell die Olde en Zwene zijn huisvrouw verkopen een rogge-

rente van 2 molder uit hun goed de Banckermate in het kerspel van Vorden.
6 juli 1530. Hille van Kerwenheim weduwe van Johan Ketell transporteert
het Geld. leengoed den hof tot Esschede. (Uit dit huwelijk ontsproot volgens
van Rhemen Johanna Ketel, gehuwd met Dirk van Soelen, richter te Steenderen)

k. 275:

9 april 1534. Thijs Ketell zegelt als schout van Meppel
15 sept. 1535. Dirk van Zoyle, als man van de dochter van Bernt Ketell,
wordt beleend met het leen van Bergh te Vorden (zie mei 1467 en juli 1477)
17 sept. 1538. Jutta Ketels laat den leened vernieuwen voor het leengoed
Bannink.

1 juli 1544. Idem thans huisvrouw van Nicolaas Verheyden, secretaris te De-
venter.

3 febr. 1551. Elisabeth weduwe Beernt Ketel, vermeld te Rhenen.

14 okt. 1551. Gertrud Ketels huisvrouw van Gerrit van Heecke, erfgename van
haar vader Gerrit Ketel, na zusterlijk erfmagescheid, beleend met het Geld.
leen Bannink.

18 juli 1567. Elisabeth van Estveldt Estveldt, huisvrouw van Henrick Ketels,
wordt beleend met het goed tot Estvelt onder Barneveld.

26 april 1569. Jutte Ketels, weduwe Claes Verheyden, transporteert het leen-
goed Bannink bij Deventer.

2 nov. 1571. Elisabeth van Estveldt, huisvrouw van Henrick Ketel, transporteert
het leengoed Estveldt. (Deze Henrick Ketell hertrouwe later met Margaretha
van Till uit Zwolle).

Het groot aantal reeds vroeg vermelde personen Ketel maakt het duidelijk,
dat dit geslacht zich in verschillende takken moet hebben gesplitst. Behalve
personen die nog enige tijd bij Zutphen en Deventer gevestigd bleven, treden
voor zover thans bekend is, twee takken op de voorgrond, n.l. de tak, welke
te Rhenen, Wijk bij Duurstede en Amersfoort voorkomt, en de tak, welke in Drenthe
en Groningen gevonden wordt.

Blijkens de op geheel verschillende plaatsen teruggevonden wapens van deze
takken, staat vast, dat zij behoorden tot het oude geslacht Ketel gend. van
Hackforth, welke naam latere leden dezer takken dan ook weder hebben aange-
nomen.

De eerstgenoemde tak, die te Wijk bij Duurstede door de beklede ambten en
gesloten verbintenissen het meest op de voorgrond is getreden, is kortelijk
vermeld in jg. 1922, k. 380-381, met aanvullingen in deze jaargang 1923, k. 29
en k. 158-159. (zie: De beleningen met het Gelders leen Reigersfort. Uit-
heemse lenen, blz. 60 der Uitgave van de Vereniging Gelre van de Leenregis-
ters van Gelderland en Zutphen). Als aanvulling kan ik medelen, dat Maria
van Alendorf, weduwe van Rudolf Ketel, op 30 aug. 1678 te Utrecht werd begra-
ven en dat het huwelijk van Bernard Ketel (van Reigersfort) en Agatha van
Hemert plaats vond te Utrecht op 23 nov. 1639. Voorlopig zal ik deze tak, die
denkelijk in 1719 met Barend Ketel van Hackforth te Batavia in mannelijke lijn
uitstierf, hier niet ter sprake brengen en mij thans bepalen tot de tak in
Drenthe en Groningen, waaromtrent Jhr. Mr. W. G. Feith in No. 3 van de lopende
jaargang zoveler belangrijke bijzonderheden bekend maakte.

Dat deze tak in de 2 noordelijke provincies gevestigd is geweest, wordt dui-
delijk, als wij er op letten, dat Thonis Ketel in 1522 drost van IJsselmuiden
werd en dat in 1534 Thijs Ketel als schout van Meppel voorkomt. Van Meppel
zal deze tak te Diever gekomen zijn, waar leden ervan ongeveer 2 eeuwen lang
als schouten van Diever en Wapserveen worden vermeld. Nog in 1794 woonde
deze tak in Drenthe. In 1785 en 1794 was Mr. Pieter Ketel schout van
Drenthe-Noordervelden bestaat deze familie nog vele jaren daarna te Meppel
en te Steenwijk. (Pieter Ketel, geboortig uit Drenthe, wordt 19 jan. 1741 jur.
student aan de Hoogeschool te Groningen; in 1775 komt hij voor als schout
van Belde).

f k 276:

Voor haar genealogie is derhalve onderzoek in de archieven van Diever be-
slist noodzakelijk, vooral omdat die tak, welke daar het langst is gebleven,
dus denkelijk nog voortleeft.

- I. Thonis Ketel voornoemd, die door Hertog Karel in 1522 tot drost van IJsselmuiden benoemd werd, had bij Mechtelt Mulert, dochter van Seino Mulert en Eye van Wullen, o.a.:
1. Seino, volgt II.
 2. Elisabeth Ketel; overl. 1596; tr. Olivier uyt den Have, schout van Meppel, overl. vóór 1595, begr. te Arnhem. (Zie Ned. Adelsboek 1918, blz. 148 en 149).
- II. Seino Ketel, overl. te Hattem 1567, tr. Catharina van Haersolte, die hertrouwt met Willem van Haeften. Uit haar eerste huwelijk:
- III. Anthonis Ketel, luitenant, overl. 1 maart 1593, begr. te Verwolffe, tr. Geertruid Noordinck Nicolaesdr., die 1596 nog als zijn weduwe wordt vermeld. Uit dit huwelijk sproot:
- IV. Seino Ketel, nog onmondig in 1600; hij kwam onder voogdij van jr. Nicolaes van Haeften, luitenant te Utrecht en Jan Noordinck te Brummen. Jr. Nicolaes van Haeften, luitenant, als oom en member van het onmondige kind van wijlen Anthonis Ketel, luitenant, verwekt bij juffr. Geertruy Noordinck, 27 okt. 1596 (Zie Procuraties en certificaties der stad Utrecht, II, 17). Claes van Haeften en Jan Noordinck, 26 nov. 1600 vermeld als members van Zeyno Ketell (Zie Signaat van Opdrachten der Veluwe, dl. 1538-1610, fo. 331). Wat er verder van hem geworden is, bleef mij onbekend.

De heer Feith vermeldt in zijn hierboven genoemde aantekeningen als oudste zoon van Antonis Ketel, den drost van IJsselmuiden van 1522, een Berend Ketel, die van 1612-1625 schout was van Diever en Wapserveen. Een vergelijking dezer jaartallen maakt het al zeer onwaarschijnlijk, dat wij hier met vader en zoon te maken hebben, hetgeen nog duidelijker wordt als wij weten, dat Berend's zoon Christiaan in 1629 in het huwelijk treedt. Tussen Antonis en Berend moet nog een generatie liggen. Doch ~~afgezien hiervan~~ afgescheiden van de vraag of Berend een zoon dan wel een kleinzoon van Thonis Ketel was, acht ik het zeer onwaarschijnlijk dat de Dieverse Ketel's van Thonis Ketel de drost, afstammen. In de eerste plaats vond ik geen bewijs, dat deze laatste óók schout van Meppel is geweest, zoals elders is vermeld, een ambt, dat weinig strookte met zijn vorige functie van drost van IJsselmuiden. Laatstgenoemd ambt toch werd uitsluitend bekleed door ingeboren adel uit de omgeving, n.l. de Bentincks, de Ittersums en de Mulerts; door zijn huwelijk met ene Mulert zal Thonis Ketel dit ambt bekomen hebben. De schouten van Meppel waren burgerlijke personen. Ook de opvolgende ~~generaties~~ allianties van Thonis Ketel en zijn afstammelingen met Mulert, van Haersolte, van Haeften enz. wijzen op een andere kring dan die waarin de hem aangewreven oudste zoon Berend en diens afstammelingen hun vrouwen zochten.. Wel laat van Rhenen de schouten van Diever genaamd Ketel - wier vóórnamen hij door onbekendheid ~~met~~ daarmee niet invult - afstammen van de scholt van Meppel Ketel, doch ook van deze vult hij de voornaam niet in. Hij verhaalt alleen van hem, dat ... Ketel, scholtis van Meppel, door de Spanjaarden erd vermoord, en dat zijn vrouw van schrik over die moord stierf. Waar bewezen is, dat in 1534 een Thijs Ketel scholt van Meppel was, daar moet beslist de mededeling over de moord betrekking hebben op Thijs en niet op Thonis den drost van IJsselmuiden en meen ik, dat de afstamming van de familie te Diever uit Thijs en niet uit Thonis is te vinden. Een onderzoek daarnaar zij de toekomstige schrijver van de genealogie Ketel dan ook aanbevelen. Nog op 14 dec. 1602 komt weer een Thijs Ketel (een andere natuurlijk dan de in of na 1568 vermoorde naamgenoot) als schout van Meppel voor; in 1671 is een veel latere Thijs Ketel schulte van Anlo. Al die tijd komen sedert 1612 ook de Ketel's voor als scholten van Diever en Wapserveen. Hun stamreeks vangt dus voorlopig aan met:

- I. Berent Ketel, geb. omstreeks 1560, als schout van Diever en Wapserveen voorkomende in 1612-1614, 1618, 1620 en 1625. Hij huwde met Hermann Arnns (Arents), die daar in 1633 nog als zijn weduwe vermeld wordt. Zij schijnen een talrijk gezin te hebben gehad, al thans ik vind:

f & 277:

1. Helmich Ketel, die volgt II.
2. Rijckert Ketel, scholt van Diever in 1643, 1646. Deze voornaam, ook Richard en Rijckman geschreven, komt sedert dien veel in het geslacht Ketel voort en wijst erop, dat een straks te vermelden ~~stam~~ tak in Rotterdam, Amsterdam en elders, waarin die voornaam ook gebezigd wordt, uit de scholten van Diever moet afstammen.
3. Christiaan, volgt IIbis.

II. Helmich Ketel, geb. omstreeks 1590, vermeld als schout van Diever in 1629 en 1636. Hij had een gelijktijdige naamgenoot, die vóór hem overleed, althans te Zutphen huwden 27 augustus 1628 Hendrik Lintse, van Haerle, ruiter onder graaf Jorgien Ernst, met Dieuwer Jans, weduwe van Helmich Ketel.

Laatstgenoemde Helmich Ketel en Dieuwer Jans laten 5 juli 1622 te Zutphen een dochter Engel dopen. Deze Helmich moet dus tussen 1622 en 1628 zijn gestorven en kan dus niet dezelfde zijn als de Helmich die in 1629 en 1636 nog schout van Diever was, en die in 1652, blijkens de huwelijks-akte van zijn na te noemen ~~dochter~~ zoon Berend, nog dit ambt bekleedde.

Met wie de Dieverse Helmich gehuwd was, bleek nog niet, doch ook hij moet een groot gezin hebben gehad, althans behalve 2 zoons, van welke vast staat dat zij Helmich tot vader hadden, vindt men in die tijd nog:

1. Hendrik Ketel, vermeld als gegoed te Diever 1658.
2. Richard Ketel, ingeschreven aan de universiteit te Leiden coll. al. 28 dec. 1653.

F k 278:

Ik zou er niet toe gekomen zijn hem bij het Dieverse geslacht op te nemen, ware het niet, dat een Rycharde Ketel 1643, 1646 scholt was van Diever, en een andere Richard hetzelfde ambt in 1695, 1700 en 1703 bekleedde.

Hier dienen wellicht ook geplaatst te worden:

Herman Ketel, geboortig uit Drenthe, phil. student te Groningen 24 febr. 1662 en Johannes Ketel geboortig uit Drenthe, theol. stud. te Groningen 9 febr. 1671.

3. Anna Ketel, gehuwd met Titus van Hania, vermeld 1654 volgens de mededelingen van de heer Feith, zij het ook niet bewezen, dat zij een dochter van Helmich Ketel was, doch wel, dat zij tot deze familie behoorde.

Dit is wel het geval met de nu volgende:

4. Berend Ketel, die volgt III.
 5. Pier (Niet Pierre), de Drenthemaars gebruikten geen Franse, doch Groningse voornamen; als Pier komt hij dan ook in 3 acten voor), die volgt IIIbis.
- III. Berend Ketel, geb. te Diever omstreeks 1620; ondertrouwde te Zutphen 28 nov 1652 en huwde te Gorsel 23 december 1652 Aeltjen Valck, geboren te Zutphen 16 oct. 1632, overl. aldaar 18 april 1707, dochter van Henrick Valck en Aeltjen Gerrits Hulshoff.

Dit echtpaar en hun afstammelingen, die te Zutphen en te Arnhem woonden, zijn door onze redacteur reeds in het kort vermeld in Nr. 1/2, k. 30 van de lopende jaargang, terwijl de heer P.M. van Walchren hierop enkele aanvullingen geeft in k. 201; een en ander zal hieronder nader worden uitgewerkt. Voorop wil ik echter stellen, dat de afstammelingen uit Diever van deze branche Ketel te Zutphen en te Arnhem, welke mogelijk elders nog voort leeft, onomstotelijk bewezen wordt door de intekenakte te Zutphen van 28 nov. 1652, welke woordelijk luidt:

Berent Ketel, j.m. van Dieverren, Helmich Ketel, schultus tot Dieverer soon,

&

Aeltge Valck, Henrick Valck, burger alhier dochter, accept. test.
23 dec. 1652.
copul. Gorsel.

Berend Ketel wordt 14 augustus 1654 aangenomen tot burger van Zutphen; hij wordt slechts zelden in acten aldaar vermeld, o.a. 10 febr. 1660, 5 dec 1662, en 30 mei 1667, h et laatst in febr. 1673; in okt. 1689 komt zijn

vrouw als zijn weduwe voor. Door het huwelijk van haar vader met een lid van het bekende Doopsgezinde geslacht Hulshoff te Borne, was deze tak Valck doopsgezind geworden; desondanks zijn de kinderen van Berend Ketel en Aeltjen Valck Hervormd gedoopt en hebben hun afstammelingen deze godsdienst begouden.

Alvorens hun 6 kinderen te vermelden, delen wij mede, dat toen tegelijkertijd met Berent nog ene Ketel te Zutphen leefde, die mogelijk zijn zuster was, doch ook een dochter kan zijn uit het hiervoor vermelde huwelijk van de andere Helmich Ketel met Dieuwer Jans, n.l.:

Judith Ketel, eerst gehuwd met Peter Hendriks Brouwer (doch dit huwelijk is niet te Zutphen ingeschreven, zodat zij van elders afkomstig zal zijn geweest) en daarna te Zutphen 5 mei 1665 met Werner Höpinck, van Havickesbeck, j.m., wonende te Zutphen.

De kin deren van Berend Ketel en Aeltjen Valck waren:

1. Jan Ketel, volgt IV.

2. Dorothea Ketel (ook voorkomend als Theodora), gedoopt te Zutphen 9 nov. 1656, vermeld in 1693, 1703, 1707, 1708, huwt omstreeks 1689 (niet te Zutphen Johan Philip von Quernheim, majoor in het regiment van de Hertog van Holstein, overl. voor oct. 1693.

Uit dit huwelijk sproten:

- a. Susanna Aleida von Quernheim, ondertr. Zutphen 12 feb. 1708 Ciriacus Kuen, cornet, nog als cornet vermeld in Zutphense akten van 1725 en 1747.
- b. Margaretha Christina von Quernheim, huwt te Zutphen 22 okt. 1712 Hans Hendrik Sander, van Daelen.
- c. Magdalena von Quernheim, huwt te Zutphen in de Franse kerk 15 jan. 1713 Joost Schoemaeker, secretaris van Zutphen.

3. Helmich Ketel, gedoopt te Zutphen 13 maart 1659, gaat voor oktober 1689 per schip de Hobre voor de Kamer van Enkhuizen als opperchirurgijn in dienst der O.I.C. naar Indië. Over hem kan in het archief dier Comp. dus nog wel het een en ander gevonden worden.

4. Barbara Ketel, gedoopt te Zutphen 22 sept. 1665, leeft nog 11 sept. 1719; zij woonde in 1707 reeds gedurende 16 jaar in bij haar zuster Theodora; ondertrouwde te Zutphen 23 dec. 1683, attestatie naar Zwolle 16 jan. d.a.v. met Jacobus van Rees, geboren te Zwolle en sedert 1703 absent vermeld. Uit dit huwelijk sproten:

- a. Bernard van Rees, luitenant in 1719
- b. Aleyda van Rees, vermeld in 1719.

4. Barbara Ketel, gedoopt Zutphen 18 juli 1662. Overleden jong.

6. Aleijda Ketel, gedoopt te Zutphen 5 februari 1673, overleden jong.

Over deze kinderen deel ik ondervolgende acten mede, welke al het voorgaande bewijzen en waarbij een Engeltje Ketel vermeld wordt van wie niet vast staat of deze dezelfde is als de dochter van de gelijktijdig met de grootvader Helmich levende Helmich Ketel te Zutphen.

Zutphen 31 okt. 1689. Altien Valck weduwe van Berend Ketel geeft volmacht aan Jan Rutgers Walbeek, koopman binnen Engkhuysen om uit haar naam van de O.I. Compagnie, Kamer van Enkhuizen, te ontvangen de penningen, welke haar zoon Helmich Ketel, voor opperchirurgijn met het schip de Hobre naar Oost-Indië gevaren, ten haren profijte van zijn gage heeft laten staan.

Zutphen 6 juni 1691. Aeltien Valck passeert een gelijkkluidende volmacht als hierboven.

Zutphen 24 mei 1703. Johan en Barbara Ketel maken volmachtig hun zuster Theodora Ketel genaamd Quernheim, om in en buiten rechten in te vorderen zodanige erfenis en versterf als hun comparanten vermits overlijden van Engeltjen Ketel, getrouwd geweest zijnde met Ipo Sasma, licentmeester en burgemeester te Coevorden, gedevolveerd is.

Zutphen 15 april 1707.

280: Compareert Barbara Ketels, geassisteerd met Michiel Valco, dezer stads roe-

drager, en caverende voor haar absente man Jacobus van Rees, niet wetende vermits zijn 9-jarige absentie - of hij levendig of dood is, en bekend voor haar en hare erfgenamen, krachtens een accoord en handschrift door haar en haar man op 12 maart 1698 getekend - genoten te hebben wegens 16 jaren kostgeld, door haar en hare kinderen sedert het jaar 1690, van haar zuster Dorothea Ketels weduwe van wijlen den heer Quernheim, in leven majoor van een regiment voetknechten ten dienste der Verenigde Nederlanden, tegen 150 gulden 's jaars, en wegens verstrekte en ontvangen penningen, een som van 2900 car. guld. Ter voldoening dezer schuld heeft zij haar zuster gecedeerd en getransporteerd haar recht van erfenis als haar na overlijden van haar moeder Aeltien Valcke, weduwe van wijlen Berent Ketel zal komen toevallen, speciaal van een stuk land buiten de stadshospitaalpoort in de Weertslege gelegen, den Keijser genaamd, alsmede van een huisje in de Laerpoort te Zutphen, daar de 3 Roemers uithangen, alsook van 600 gld. als haar volgens het magescheid van 19 okt. 1701 tussen haar moeder en dier kinderen opgericht, welke som haar na overlijden van haar moeder eveneens zou toevallen.

IV. Jan Ketel, gedoopt te Zutphen 20 dec. 1654, wijnkoper aldaar, vermeld te Zutphen 1688, 1690, 1698, 1703, 1707 (zie ook dit Maandbl. 1923 k. 201); hij ondertrouwde te Zutphen 31 dec. 1682 en huwde te Doetinchem met Aaltjen Planten, gedoopt aldaar 24 jan. 1658, vermeld te Zutphen 1690, 1698, 1702, dochter van Herman Planten en Susanna Meijerink.

Wit dit huwelijk sproten 3 kinderen:

1. Berend Ketel, volgt V.

2. Hermine Ketel, gedoopt Zutphen 27 okt. 1686, overleden na maart 1743 als weduwe; huwt (huwelijksakte te Zutphen en te Arnhem niet gevonden) met Jacob Verrier, luitenant.

3. Hendrika Ketel, gedoopt Zutphen 20 okt. 1689, overl. Arnhem in of na 1743, huwt te Arnhem (ondertr. aldaar 26 april 1727) met Gerrit Oudhoff, geb. te Renkum, weduwnaar van Aaltje Henricks.

Gerrit Oudhoff en Henrica Ketel testeren te Arnhem 9 maart 1743; zij vermaakt haar lijfgoed aan haar zuster Hermine Ketel wed. Jacob Verrier en bij vóór-overlijden van deze, aan haar nichtje Hendrica Melsert, dochter van Cornelis Melsert en van Anna Geertruid Ketel; Henrica Melsert ontvangt bovendien 1000 gld. na hun beider overlijden.

V. Berent Ketel, gedoopt te Zutphen 16 dec. 1683, wijnkoper aldaar, daarna te Arnhem; wordt burger aldaar 23 aug. 1713, was er vaandrig, later burgerhopman en wordt er nog vermeld in 1750. (Zie k. 201 en 202 alsvoren) hij huwde (ondertr. te Arnhem 27 juli 1713) met Anna Geertruid Sluyter, gedoopt te Arnhem 27 nov. 1685, dochter van Dirk en van Anna Plyster.

Uit dit huwelijk sproten:

- Fk 181:*
1. Anna Geertruid Ketel, gedoopt Arnhem 26 aug. 1714, zij huwde te Arnhem met Cornelis Melsert bovengenoemd, en overleed aldaar voor nov. 1765. Haar echtgenoot hertrouwde met Johanna Josina van Meurs, hetgeen blijkt uit het testament van Cornelis' broeder Jan Melsert d.d. Arnhem 1 nov. 1765, waarin deze o.a. aan de kinderen uit beide huwelijken van zijn broeder legateert,
 2. Johannes Ketel, gedoopt te Arnhem 31 jan. 1717.
 3. Derk Ketel, gedoopt Arnhem 5 jan. 1719, overl. jong.
 4. Derk Ketel, gedoopt Arnhem 10 jan. 1723.
 5. Bernardus Ketel, gedoopt Arnhem 30 dec. 1725.

Van deze 3 zoons van Berent Ketel werd bij een vluchtig onderzoek te Arnhem niets meer gevonden, en na laatstgenoemd jaar 1725 zijn er geen kinderen van de naam Ketel meer gedoopt, zodat deze 3 zoons, als zij niet jong gestorven zijn, naar elders zullen zijn vertrokken en dan wellicht nog nakomelingschap hebben nagelaten. Hiervoor zou een uitgebreider onderzoek nodig zijn. Wel komt een 25 jaar later een andere Ketel uit het Noorden, n.l. uit Hasselt, zich te Arnhem vestigen, welke persoon wellicht uit de Diverse

Ketel's afstamt, althans zijn vaders voornaam wijst daarop.

Op 4 april 1750 ondertrouwe n.l. te Arnhem: Jan Barents Ketel, j.m. van Hassel wonende ~~xx~~ alhier, met Geertruid Hermse, j.d. van Deutekom. wonende alhier. Dit echtpaar - geen kinderen hebbende - testeert te Arnhem op 12 juni 1751; het testament leert geen bijzonderheden over zijn familie kennen.

Thans volgt de hiervoor sub 5 genoemde zoon van Helmich Ketel te Diever:

IIIbis. Pier Ketel, schout van Diever in 1678, in 1682. huwde Gesina Timans.

Uit dit huwelijk sproot:

1. Richard Ketel, die volgt IV, en denkelijk ook
- Wybrand Ketel, die in 1690 voorkomt als schout van Diever.

IV. Richard Ketel, gedoopt te Groningen 27 nov. 1673, schout van Diever in 1700 en 1703.

Uit hem spruit denkelijk verder de tak Ketel, die als schouten van Diever en later in andere betrekkingen in Drenthe voorkomt tot in het begin van de 19de eeuw.

IIbis. Christiaan Ketel, welke uit Diever naar de Gröninger Ommelanden trok en aldaar een tak stichtte. Hij komt blijkens de mededelingen van de heer Feith (k.84) in 1614 en in 1641 voor als hoofdling te Grootegast, wordt in 1632 grietman genoemd, en maakte 27 okt. 1629 huwelijksvoorwaarden met Frouke Auwema, dochter van de grietman Eling Fossema en Ulske Auwema. Uit dit huwelijk de 5 door de heer Feith genoemde kinderen, waarvan Rutger Ketel overleden 21 juni 1671, begraven werd te Oosterwijtwerd onder een steen met het wapen en helmtken der Ketell's van Hackfort.

k 182 Misschien behoort hier ook geplaatst te worden:

Roelof Ketel, capitein, die uit zijn huwelijk met Geertien Arents te Groningen op 19 aug. 1668 een zoon Jan liet dopen.

Van de kinderen van Christiaan Ketel noemen wij hier 2 zoons:

1. Bocco Ketel, volgt III.
2. Eling Ketel, volgt IIIbis.

III. Bocco Ketel, in de doopakten van zijn kinderen te Groningen jonker genoemd, was als geboortig in de Ommelanden (Omlandus) 25 nov. 1652 als student te Groningen ingeschreven; hij zal daar 1659 gehuwd zijn met Wya Frix, die in 1683 als zijn weduwe voorkomt. De heer Feith deelt bovendien mede (k.85), dat hij 1661 en 1662 curator van de Academie voor de Ommelanden was.

Uit hun huwelijk sproten:

1. Bouwina Ketel, gedoopt Groningen 7 aug. 1660.
2. Frouke Helena Ketel, gedoopt Groningen 15 sept. 1661.
3. Hermanna Ketel, ged. Gron. 30 jan. 1663.
4. ~~Hermanna Ketel~~, ged. Gron. 27 juli 1664. /- Hermanna Regina Ketel
5. Claes Reinier Ketel, ged. Gron. 12 april 1667.

Of deze enige zoon afstammelingen heeft gehad, is mij niet bekend.

IIIbis. Eling Ketel, blijkens de mededelingen van de heer Feith (k.85) in 1669 raad ter Admiraliteit van Harlingen en in 1677 curator der Groningse Hoogeschool voor de Ommelanden; is overleden in of voor 1685.

Hij huwde Frouke Helena Writzers, bij wie 3 kinderen, in k.85 reeds vermeld, waarvan ik noem:

IV. Christiaan Ketel, luitenant te paard, maakt 16 jan. 1685 huwelijksvoorwaarden met Anna Maria Bartram.

Uit dit huwelijk:

1. Jan Frederik Ketel, ged. Gron. 7 jan. 1687
2. Hermanna Regina Ketel, ged. Gron. 24 mei 1689
3. Frouke Helena Ketel, ged. Gron. 10 feb. 1691
4. Frouke Helena Ketel, ged. Gron. 28 juli 1693, zij maakt 21 feb. 1715 huw. voorw. met Jan Ernst Meijer, luitenant (zie k.85)

5. Barbara Everdina Ketel, ged. Gron. 4 sept. 1697.

Of de enige zoon deze tak heeft voortgezet, is mij onbekend.

Thans moet de aandacht gevestigd worden op een familie Ketel te Rotterdam, Amsterdam, Zwolle en Kampen, in welke zowel de voornaam Richard als de voornamen Berend en Helmich voorkomen, zodat deze tak ongetwijfeld eveneens uit Diever stamt. Een onderzoek te Rotterdam en Amsterdam zou dit spoedig kunne oplossen.

Richard Ketel, geboren te Rotterdam, wordt 1 juni 1733, oud 20 jaar, als student te Leiden ingeschreven. Wie waren zijn ouders?

F: 283

Hij is niet dezelfde als de Richard Ketel, die 15 juni 1743 te IJsselmuiden testeert en dan zijn broeders en zusters en neven noemt, echter niet zijn ouders.

Bedoeld testament leert, dat Richard Ketel, gemeensman van Campen, en Elisabeth Mechteld Vesterinck, echtelieden, waarvan de eerste ziek en de tweede gezond is, voor schepenen en schout van IJsselmuiden hun testament opstellen. Hun huwelijksvoorwaarden dateren van 18 juni 1737; hij noemt zijn zuster Johanna Ketel, die 1000 car. gld. zal ontvangen; Margaretha Elisabeth Warnars dochter van wijlen zijn zuster Barbara Ketel bij Hendrik Warnars krijgt 1500 car. gld; de kinderen van zijn broeder Helmich Ketel, zijn zuster Johanna Ketel de kindren van zijn overleden broeder Walter Ketel, bij Henrica Bruins, genaamd Richard en Susanna Ketel, benevens Klaas Ketel, medecinae doctor, zoon van Barend Ketel en Jan en Jacob Bloemendal, kinderen van zijn zuster Judith Ketel verwekt bij N. Bloemendal, zijn met Margaretha Elisabeth Warnars voornd. zijn erfgenamen.

Vergelijk met deze namen het medegedeelde in k. 202, waarin men vrijwel dezelfde personen terugvindt in de daar medegedeelde acte van 1750. Er blijkt uit dat de med. dr. Nicolaas Ketel te Amsterdam woonde, dat de zoon van Wolter Ketel, Jan Richard genaamd, te Zwolle woonde en dat Helmich Ketel te Rotterdam woonde.

Dr. Nicolaas Ketel, geboortig van Amsterdam, wordt 21 jaar oud op 14 sept. 1737 als student in de medicijnen te Leiden ingeschreven en in 1739 idem in Utrecht. Wie zijn zijn ouders?

Een andere Nicolaas Ketel wordt 1729 en 1745 vermeld als apotheker van de Admiraliteit van de Maze te Rotterdam.

De hiervoor genoemde Helmich Ketel, koopman te Rotterdam, wordt 23 mei 1744 na overlijden van zijn broeder Richard Ketel beleend met diens 3 Gelderse lenen bij Oldebroek.

Richard had namelijk de volgende Gelderse lenen te leen ontvangen: 25 okt. 1731 het halve Scholten-erve onder Oosterwolde, 21 juli 1736 de Heetkamp onder Oldenbroek en 29 aug. 1738 de Oldencamp onder Oldebroek, alle na aankoop en niet door vererving. Zijn broeder Helmich ontdeed zich, nadat die lenen hem in 1744 waren toegefallen, ervan ~~xxxx~~ resp. 21 jan. 1750 en 5 nov. 1754 door ze te verkopen.

Richard, die gemeensman van Kampen was, was in eerste huwelijk gehuwd met Geertruid Schimmelpenninck, die in de laatste maanden van 1736 overleed; hij hertrouwde te Kampen in 1737 met ~~Mazetela~~ Elisabeth Mechteld Vesterinck, gedoopt te Kampen 27 dec. 1705, overleden na 25 feb. 1762 na hertrouwd te zijn met Mattheus Beck; zij was dochter van de burgemeester Hendrik Vesterinck en van Geertruid Fabricius. Beide huwelijken van Richard Ketel waren kinderloos.

Zijn broeders Helmich en Wolter Ketel zetten echter deze tak voort; ik houd voor een zoon van Helmich, de koopman te Rotterdam, de Helmich Ketel, van Rotterdam, die 25 mei 1766 te 's-Gravenhage ondertrouwde met Antonia Vinju. Misschien ook Petrus Martinus Ketel, die geboortig van Rotterdam, 20 jan. 1755 als student te Harderwijk werd ingeschreven.

Fk 284:

Bovendien kunnen Dr. Nicolaas Ketel te Amsterdam en de apotheker Nicolaas Ketel te Rotterdam afstammelingen gehad hebben.

Uitwerking van deze tak, om na te gaan of daarvan afstammelingen nog voort-

leven, en daarna aansluiting zoeken aan Diever, is dus dringend gewenst.

Tenslotte nog een enkel woord over de familie Ketel te Utrecht, die Rooms Katholiek was of geworden is en waarvan afstammelingen nog voortleven als Keetell. Van dit geslacht worden door de heer van Walchren in k. 238 en 239 reeds enige leden genoemd. Het geslacht stamt af van Goossen Jansz. Ketel te Utrecht vermeld in 1615 en 1617, die o.a. 2 zonen had: 1. Matthijs Goossenszn Ketel, uit wiens op 22 nov. 1634 gesloten huwelijk met Elisabeth Reijers de tegenwoordige familie Keetell afstamt, welke evenzo het wapen van Ketel van Hackfort voert, en 2: Adriaan Goossensz. Ketel, gehuwd met resp. Grietje Jurriaans van Oostrum, en met Cuyntgen Hermans van Reenen, waaruit een tak Ketel te Utrecht, die wellicht is uitgestorven.

Alvorens deze familie nader te bespreken is het noodig het bewijs te vinden dat zij inderdaad tot het geslacht Ketel van Hackfort behoort, hetzij tot de tak te Rhenen-Amersfoort, hetzij tot die te Diever. Ik hel tot het laatste over, omdat ik in de voornaam van Matthijs Ketel voornoemd, terug meen te vinden de voornaam Thijs van de schout van Meppel in 1534.

Opmerking verdient voorts, dat onder de vele personen Ketel, die in de begraafregisters van Utrecht voorkomen, eenmaal de naam Ketel van Hackfort verschijnt bij het begraven op 28 april 1712 van Barbara Ketel van Hackfort, weduwe van Andries Belloni.

Een ruim veld van onderzoek is dus nog open.

Het geslacht Terwisscha (Terwisga of Ter Wysgha).
NOS 20 – 02 – 1948.

het geslacht TERWISSCHA (Terwisga of Ter wysgha)

Deze zich ook nu nog in stand houdende familie zal wel verband houden met het nabij Appelscha gelegen gehucht van die naam, waaraan de naam zal zijn ontleend of waaraan de familie haar naam heeft gegeven. 1) Van wat uit het grijze verleden omtrent deze plek tot ons komt, schijnt er op te wijzen, dat dit geslacht door openbare ambten en het daarmee nauw samenhangende grondbezit oudtijds grote invloed in de Stellingwerfen heeft uitgeoefend. De kroniek van winsemius verhaalt daarvan reeds, dat hier in voortijden 2) een burcht moet hebben gestaan, die "halsrecht" had. d. w. z. die over leven of dood mocht oordelen. Het lijkt er dus wel op, ook in verband met het feit, dat later zoveel 3) Terwisscha's als Grietman optreden, dat aan "Terwisscha" mede het zich in de Stellingwerfen wervende of wisselende gezag was verbonden.

hoe dit zij, als tot dusver oudst bekende Grietman uit bedoeld geslacht vinden wij Johannes willems Terwisscha (vóór 1578) opgetekend. 4) Vermoedelijk was zijn vader ook al met dit ambt bekleed, want volgens de Friese schrijver Suffridus Petri 5) is Myse Jan willemsz, die gehuwd was met een dochter van merck syrcksz, "praetor" in Appelsche geweest. Deze Merck (of marck) Syrcksz, die in 1514 genoemd wordt als Grietman van Schoterland en Stellingwerf, en die met zijn broeders en zusters ook voorkomt op de in 1505 opgemaakte lijst van saksisch gezinde edelen, was zeer waarschijnlijk de grootvader van de later in de familie Terwisscha voorkomende gelijke naam.

Zoals er een marck syrcksz van Terwisscha was, zo bestond er onder de nazaten van Myse Jan willems ook een Marck Myse van Terwisscha, overleden in 1639, gehuwd met Lucia Goossens. Misschien was hij dezelfde als de gelijknamige Secretaris van Ooststellingwerf (1583) of de Bijzitter van Schoterland (1591). Bij zijn sterven liet hij vrouw en 2 kinderen na, n.l. Magdalena, gehuwd met Aernt Barels, Ontvanger te Oosterwolde, en Goossen, gehuwd met Wypke Meynterd. 6). De nakomelingen van Goossen hebben zich later te Heerenveen en omstreken gevestigd. 7).

Aernt Barels kreeg 2 kinderen: dr. Albertus Barels, die weder met een lid van de familie Terwisscha huwde 8), en Marck Barels, Stelling te Oosterwolde, die zich in de echt verbond met Christoffertien Lunsingh.

Uit deze huwelijken werden o. a. de volgende kinderen geboren: Aernt, later gehuwd met Barbara Ketel 9); Helena, later getrouwd met de Scholte Meseroy; Henricus (1671); Magdalena (1668); Joachimus Lentz (1678) en Elisabeth, die later in het huwelijk trad met de Luitenant Capitein Jacobus Brouwer.

Laatstgenoemd echtpaar woonde te Oosterwolde (1720-1737), vermoedelijk op een plaats genaamd "Oostenburg", want Elisabeth wordt ook aangetroffen als "Barels van Oostenburg". Als militair schijnt hij niet te Oosterwolde te hebben gewoond; althans dit zou mogen worden afgeleid uit het feit, dat de dochter Christoffertien te Nijmegen 10 Juni 1718 werd gedoopt. In 1728 was hij niet meer in actieve dienst, want in dat jaar en daarna wordt hij steeds genoemd als de Oud-Luitenant-Capitein J. Brouwer 10). De dochter Christoffertien (1718) huwde later Gijsbertus Gasinjet, overleden te Oosterwolde 18 Mei 1795. Deze was een zoon van Mr. Petrus Gasinjet, advocaat te Leek, die van Franse oorsprong schijnt te zijn. Uit dit huwelijk werden te Oosterwolde de volgende kinderen gedoopt: Elisabeth Barels (1739), Jacobus Brouwer (1740); Petrus (1742). Johannes (1744) en Johanna (1745).

Van Aernt Barels Jr. wordt bij zijn versterven (1703) een Inventaris aangetroffen, waaruit de gegoedheid der familie mag worden afgeleid. De lijst van zijn vaste goederen bestaat uit niet minder dan ongeveer 50 posten,

with bewijs!

boerderijen en landerijen hoofdzakelijk in de Stellingwerven, doch ook daarbuiten te Terzool, Ousterhaule, Schurega, Zandgaast, Sperriebeet en Cuinre.

In de tijd dat Luit. Capt. Jacobus Brouwer te Oosterwolde woonde (1722-1730) komt hij met zijn vrouw nogal eens voor als geldschieter. De desbetreffende akten zijn te vinden in de Hypotheekboeken van Ooststellingwerf.

(Uit "De Nieuwe Ooststellingwerf" van 20-2-1949)

Noten.

- 1) Zekerheid daaromtrent bestaat echter niet.
- 2) Dateringen zoals "oudtijds", "in voortijden" zijn allesbehalve exact, en het gehele verhaal is dan ook waarschijnlijk legendarisch.
- 3) Zoveel zijn het nu ook weer niet: de enige grietmannen met de naam Terwisscha zijn de genoemde Johannes Willems, ong. 1580 en Pijsso Terwisscha, grietman van 1610-1623
- 4) Hij stierf in ~~1609~~ 1610
- 5) Suffridus Petri, geschiedschrijver. 1527-1597
- 6) De naam is Wypke Meynte-dochter; ook wel Meynes of Meyntes.
- 7) Ook deze tak is in de mannelijke lijn uitgestorven
- 8) n.l. met Antyn Terwisscha
- 9) uit dit huwelijk stamt de familie Hubbelink en later de familie Willinge(Prins) in Oldeberkoop.
- 10) Hij was dit reeds in 1725(blijkens het Stemkohier van dat jaar).

Over De Vrije Natie der Stellingwerven door
drs. T. H. Oosterwijk.

Hoofdstuk I: de naam Stellingwerf; de Stellingen; de oudste bewoners. blz. 9/22

blz. 18: Dit brengt ons op het probleem wie het waren, die deze streken het eerst bewoonden. d.w.z. die hier in historische tijden hun woonplaatsten hadden. (De mening van Popping e.a., dat de Stellingwerfers uit Duitsland gekomen zouden zijn, wordt, als onbewezen, niet aanvaard). Wie dan? "In de dissertatie van Oosten (B. Oosten: Een Veenpolderbevolking. Sociographie van de Grote Veenpolder van Weststellingwerf; Dis. Amst. 1947, p. 23) leest men, ~~dat~~ waar de schrijver Boeles aanhaalt, dat deze streek niet voor omstreeks het jaar 1000 bewoond kon zijn, want in de Karolingische tijd werden de Friese terpen nog van een dikke homogene bovenlaag voorzien en misschien werden er nog enkele nieuwe opgeworpen. Dit is een bewijs, dat de terpen toen nog van grote betekenis waren en de dijken van ondergeschikt belang. De terpentijd eindigt en de terpencultuur verloopt, volgens Boeles, vanaf het ogenblik, waarop de dijken de dienst hebben overgenomen. En het is omstreeks het jaar 1000 dat de dijken zodanig waren, dat de strijd tegen het water beter gevoerd kon worden en dat men de gebieden kon ontginnen, die daarvoor te na waren, zoals de lage streken in Friesland.

Er kwam volgens Oosten, ook langzaam meer behoefte aan nieuw land en wel v.n.l. als gevolg van de grote vernielingen veroorzaakt door het zeewater en verder door de toenemende bevolking. Dit laatste is volgens schrijver oorzaak, dat de Stellingwerfen niet in hoofdzaak door een bevolking uit de door het zeewater verwoeste gebieden werden bewoond, maar door Saksen uit de hogere zandgronden, waardoor de taal en de volksaard tot heden meer Saksisch dan Fries zijn gebleven, hoewel ook een belangrijk Fries element al vroeg aanwezig moet zijn geweest.

Oosterwijk vervolgt dan met de theorie van De Vos van Steenwijk (J.A. Baron de Vos van Steenwijk: Geschiedkundige Verhandelingen over Vollenhove en deszelfs Omstreken. 1831) Deze meende dat de door Karel de Grote onmenselijk vervolgde Friezen trachtten te ontkomen door zich schuilplaatsen te zoeken in de onbewoonde bossen - Stellingwerf maakte immers deel uit van het gewide woud van de Godin Bodahenna - en een gedeelte van hen bouwde zich woonplaatsen en maakte zich akkers in het woud van Bodahenna. Volgens deze schrijver (d.V.v.S.) zouden dus de bewoners van dit gebied uit Friesland komen, een mening, die we - aldus weer Oosterwijk: "terugvinden bij Van Engelen van der Veen (G.A.J. van Engelen van der Veen: Het Vierde Zeeland der Friezen. Verslagen en Mededelingen van de Vereeniging tot Beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis; 1923, pag. 99). Deze zegt: "De kolonisten in Stellingwerf waren in hoofdzaak Friezen. Dat deze zich hier en in andere streken hebben gevestigd, zal wel een gevolg zijn geweest van het groter worden der Zuiderzee, waardoor grote gebieden werden verzwolgen. Die kolonisten hadden hun eigen zeden en gewoonten. Zij beschouwden zich als vrije Friezen en konden zich moeilijk schikken in de horigheid die een gevolg was van hunne vestiging op gronden van anderen."

"Eenzelfde geluid laat Dr. M. Hartgerink-Koomans horen (Dr. M. Hartgerink-Koomans: De Stichting van Kuinre? Saxo-Frisia 1941, nr. 4): Zij stelt de vraag of de verklaring van de afscheiding van Drente (waarover later) niet juist daarin zou liggen, dat de bewoners merendeels uit Friesland afkomstig waren en zich ook op Drents gebied "Vrije Friezen" bleven voelen."

Oosten is het daarmee niet eens. Hij zegt (pag. 32): "De taal der Stellingwerfers is Saksisch en men kan zich moeilijk voorstellen, dat een oorspronkelijk Friese taal hier door het Saksisch is verdrongen. Dit zou kunnen, evenals in de provincie Groningen, waar een cultuurcentrum als de stad Groningen een grote invloed had op de omgeving en misschien Saksische migratie in oorspronkelijk Friese streken plaats vond, al is hier nog veel onduidelijk. In Stellingwerf is nooit van een belangrijk cultuurcentrum als de stad Groningen sprake geweest en een sterke Saksische migratie in oorspronkelijk Friese streken wordt door geen enkel historisch feit bewezen. Eerder is een Friese migratie in ~~oorspronkelijk Friese~~ de Stellingwerfen aan te wijzen, die dan in de reeds Saksische streek waarschijnlijk tengevolge had, dat de Friese taal spoedig verloren ging." (eind blz. 20)

Op blz. 21 vervolgt Oosterwijk: "Zo men ziet zijn de meningen verdeeld. Nu zou men

kunnen zeggen, dat, daar in de Bisschoppelijke oorkonden ook steeds sprake is van Friezen, wanneer het om de Stellingwerfers gaat, de bevolking Fries is geweest. Doch uit deze omstandigheid mogen we nog niet afleiden, dat ze daarom alleen reeds Friezen zijn geweest. In de eerste plaats worden de Stellingwerfers eerst genoemd anno 1309 en wij geloven dat zij toen zeker niet meer wolkomen Fries waren, zo zij dat al ooit zijn geweest. Verder is het niet onmogelijk, dat zij in die tijden ook later door de bisschoppen "Friezen" genoemd werden, omdat ze bekend stonden even vrij en onafhankelijk te willen zijn als de "vrije Friezen", en omdat ze aan het Friezenland grensden. Wel is het zeker dat deze streken een niet onbelangrijke Friese invloed hebben ondergaan, meer speciaal op het gebied van de rechterlijke instellingen. We horen zelfs van kolonisten in Zuidelijker streken dan de Stellingwerfers. Zo b.v. in 1260; in dat jaar bevestigt Bisschop Hendrik de vrijheden en voorrechten der Friezen, die zich te Kamperveen hadden neergezet ten tijde van zijn voorgangers Willebrand en Otto. Noot 1, onderaan blz 21 van Oosterwijk: Oorkondenboek van het Sticht Utrecht vóór 1301; No. 1473. Denk hierbij ook aan de kolonisatie van Vriezenveen, die omstreeks dezelfde tijd plaats vond). Doch we horen ook in de Stellingwerfers een dergelijk bericht en wel in het jaar 1165. In dat jaar gaf bisschop Godfried aan "de Friezen van Lammerbruke" (de broeklanden bij Olde- en Nijelamer) een stuk grond. Op dit moment hadden de Stellingwerfers zich nog zeker niet van Drer afgescheiden en zou er dus geen reden zijn om deze mensen in dit Stellingwerfse gebied, dat toen nog tot Drente behoorde, Friezen te noemen. Het komt ons voor, dat hieruit kan worden afgeleid, dat er in ieder geval Friezen zullen hebben gewoond. Doch het Saksische element zal van den beginne af stellig sterker zijn geweest. Dit was zeker het geval in het oostelijke gedeelte, dat tot 1328 tot Drente behoorde. Maar dit zal vermoedelijk ook in het westelijke gedeelte het geval zijn geweest. hoewel het niet onwaarschijnlijk is, dat het Friese element daar sterker dan in het oostelijke gedeelte was. (In een noot 1 onderaan blz. 22 zegt O. hier: Dit zou heel goed mogelijk kunnen zijn. Steenwijk b-v had een stadsrecht met vele Friese elementen. De kerken van het westelijke gedeelte der Stellingwerfers nu zijn meest alle afscheidingen van Steenwijk. Er is dus sprake van een invloed van Steenwijk en via deze stad zou een sterkere Friese invloed in het westelijke gedeelte dus mogelijk zijn geweest.)

Zeker is in elk geval, dat in de Stellingwerfers later een dialect geproken werd (eh nog wordt), dat nauw verwant is aan het Drents. maar dat met het Fries weinig gemeen heeft. In hoeverre er in het Stellingwerfse dialect Friese elementen aanwezig zijn (en waren) zal aan het oordeel van taalkundigen moeten worden overgelaten. Zuivere Drenten zullen het ook wel niet zijn geweest, omdat dan te verwachten viel, dat de band met Drente sterker zou zijn geweest en gebleven. (Hier laat O. in noot 2 onderaan blz. 22 volgen: In het bovenstaande is reeds het een en ander meegedeeld over de Stelling en zijn ambt, terwijl voorts gezegd werd, dat er 3 Stellingen waren. Toch is er nog veel dat onduidelijk is. Hoe was b.v. de verhouding tussen de 3 Stellingen. Hieromtrent weten we weinig of niets en evenmin hoe het recht in de Stellingwerfers werd bedield en welk recht werd toegepast. Er zijn aanwijzingen die er op duiden dat de Stellingwerfers wat de rechtsbedeling betreft in drieën waren gesplitst. Zo vormden de dorpen ten zuiden van de Linde een min of meer apart gebied - dit heeft zelfs een eigen naam gehad: Stroomkant, met een eigen zegel - en men mocht niemand aan weerszijden van de Linde "te rechte beroepen". De ligging van de dorpen die vermeld zijn achter de namen van de 3 Stellingen die in het verdrag van 1473 met Groningen (Gemeente arch. Groningen. Reg. Feith, no. 5, 1473: "Op onser lieven Vrouwendach") worden genoemd, wijst ook in de richting van een verdeling in drieën." Einde Hoofdstuk I.

(Deze 3 Stellingen waren: Soe hebbe wi Stellinge voirss. als by namen
 Meine Roloffs, Stelling toe Oldeholepade
 Tyaert Tatens, Stelling toe Steggerde ende
 Roloff Gerbers, Stelling toe Westnijeboerkoop
 bij consente des gemenen landes onses landes secreet bijneden an dessen breeff
 ghehangen")

Hoofdstuk II.

Wanneer horen we voor het eerst van deze streken?

Op 26 november 944 schonk de Duitse koning Otto I in Wallhausen aan Bisschop Balderik van Utrecht het recht van hoge jacht en wildban in de gouw Drente.)1. Oorkondenboek van het Sticht Utrecht vóór 1301, no. 107a). Er bestaat van precies dezelfde datum nog een oorkonde waarin Otto I eveneens het recht van hoge jacht en wildban schenkt onder de bepaling: "dat gene graven ofte andere int landt van de Wolden, 'twelck is de graafachap Everhardi, harten, laren, Rheen, wilde vercken, noch ook de beesten, die op Duitsche sprake Elo ende Schelo genoemt worden, sonder toelatingen van den bisschop des voorseiden stoels mochten jagen. Deze tweede oorkonde (2. Oorkondenboek v. h. Sticht Utrecht vóór 1301, no. 107b) dan spreekt ~~van~~ niet van de gouw Drente, doch van een "pagus forestensis" in het graafschap van Everhard, en van een woud, dat "Fulnaho" (=Vollenhove) genoemd wordt. Over deze "pagus forestensis" en het graafschap Everhard, het Woud van Vollenhove etc. bestaat geen eensgezind oordeel.

Die rechten van jacht en wildban werden later nog weer bevestigd en wel in de jaren 1006 (Oork. b. v. h. S. U. vóór 1301, no. 161) en 1025 (idem, no. 180).

De Bisschop kreeg dus het recht van hoge jacht en wildban, maar dit recht was voort de Utrechtse kerk in deze veraf gelegen streek moeilijk te handhaven. Het is dan ook vermoedelijk daarom, dat in 1024 (O. v. h. S. U. v. 1301, no. 179) door Hendrik II en in 1025 (idem, no. 181) door Coenraad II aan bisschop Adalboldus de grafelijke macht over Drente werd beloofd. Deze grafelijke macht werd nog niet geschonken, omdat in 1025 een zekere Temno nog graaf was en in 1046 werd het ook nog niet verleend. Een zekere hertog Goslinus had er nog rechten op, maar na diens dood werd het werkelijk geschonken en kreeg de Utrechtse bisschop dus de grafelijke macht over Drente. Gosses (dr. I. H. Gosses: De Organisatie van Bestuur en Rechtspraak in de Landschap Drente, blz. 18) zegt hiervan: "Het bevreemdende, dat eenzelfde object drie maal aan het bisdom verleend is, kan men slechts doen verdwijnen door aan te nemen, dat de schenkingen van 1024 en 1025 feitelijk niet meer zijn geweest dan toezeggingen, die zonder gevolg zijn gebleven."

Hiernaast werden de bisschop in 1040 (O. b. v. h. S. U. voor 1301, nos. 192 en 193) door Hendrik III nog enige landgoederen geschonken, n. l. Uphelte, Withelte, Pithelo (= Peelo) en Groningen, alle in Drente gelegen.

De bisschop was dus nu tevens graaf over Drente geworden. Maar de vraag rijst, wat de Stellingwerven hiermee te maken hebben. We horen hem steeds spreken over de gouw Drente, het woud van Vollenhove en de "pagus forestensis", maar niet over de Stellingwerven. Dit kan ook moeilijk, want de naam Stellingwerf horen we pas in 1309. Toch hebben de Stellingwerven hier wel degelijk mee te maken. Linthorst Homan (Mr. J. Linthorst Homan: Geschiedenis van Drenthe; 1947, pag. 22) zegt: "In het bisdom Utrecht vormde Drenthe een apart decanaat, dat meer omvatte dan ons Drenthe van nu. Ook het gebied der huidige gemeenten Groningen en Haren viel er onder, dus de stad, destijds nog Drents dorp, en het Goorecht. Ook in het Zuidwesten waren de grenzen anders: het land van Vollenhove en een flink stuk van het huidige zuidoost Friesland - Stellingwerf - was Drents, zij het dan wat het Overijsselse moerasland betreft niet zeer duidelijk".

En in de Geschiedkundige Atlas van Nederland (deel II en III: De Romeinsche tijd en de Frankische tijd, door P. J. Blok en A. W. Bijvanck. B. De Frankische tijd, p. 12) lezen we: "Het zuidoostelijke gedeelte, uit bosschen, venen en heiden bestaande en dun bewoond, van het tegenwoordige Friesland wordt soms met de in 944 misschien genoemde "pagus forestensis" vereenzelvigd. Met Fulnaho en Drente stond het van het midden der 11de tot de 14de eeuw onder het wereldlijk gezag van den bisschop van Utrecht (evenals in de 12de Oostergo en Westergo), zodat de gouw Drente door Muller dan ook zover wordt uitgestrekt". En Beekman (A. A. Beekman: De Gewesten van Noord- en Zuid-Nederland, in deel IV van de Geschiedkundige Atlas van Nederland; 1932, pag. 10) zegt: "Het Oversticht bestond uit Salland, Twente, en het Graafschap Drenthe, dat in 1046 door Keizer Hendrik III voorgoed aan de Bisschop van Utrecht geschonken was. Drente was samengesteld uit het latere politieke Landschap Drente met het oude Drenterwold (Goorecht) en Selwerd (waarin de stad Groningen), Vollenhove (Fulnaho) en Stellingwerf. Deze drie delen vormden niet alleen het dekanaat Drente, maar stonden ook alle onder het wereldlijk gezag van de

bisschop." In Nomina Geographica Neerlandica, pag.72 wordt gezegd: Stellingwerf behoorde kerkelijk en wereldlijk onder de bisschop van Utrecht, die herhaaldelijk in Vollenhove zijn zetel had. Vandaar ook dat de kerk te Ruinen en in dit Landschap en in het land van Vollenhove o.a. Steenwijk dochterkerken had, en dat deze laatste haar kapellen stichtte in Olde- en Nijetryne, Olde- en Nijeholtpade, Olde- en Nijerbercoop; alle generzijds - d.i. aan de Saksische zijde van de Tsjonger - in de streek van het latere Stellingwerf." (Noot van O.: "Dat Olde- en Nijerberkoop van Steenwijk zijn afgescheiden, blijkt nergens).

De Stellingwerven behoorden dus tot hetzelfde gebied, ook wereldlijk, waartoe ook Drente en Vollenhove behoorden. Al wordt de naam Stellingwerf niet uitdrukkelijk genoemd - we horen deze naam voor het eerst in 1309 - toch valt het onder het zelfde gebied als Drente en Vollenhove. Deze drie gebieden vormden dan ook een eenheid.

(blz.28) O vervolgt dan met: "Al vroeg bezat de bisschop landerijen in deze streek. Immers, in 1118 verkreeg bisschop Godebald door ruiling een " swechus juxta Cunre" met enige hoeven (O.b.v.h.S.U. voor 1301, no.289). En in 1165 geeft bisschop Godfried aan de Friezen van Lammerbruke een stuk grond, gelegen tussen Rutheriksdole en Wibernessate tussen de Oude Lenna (Linde) en de Kunren (idem, no.444). In Weststellingwerf liggen nu de dorpen Oude- en Nijelamer. Ongetwijfeld wordt het moerassige land bij deze dorpen met Lammerbroek bedoeld, niet de dorpen zelf. Opmerkelijk is, dat de bewoners Friezen genoemd worden. In deze laatste oorkonde worden verschillende geografische namen genoemd. Linde, Kuinre, enz. Deze laatste twee zijn duidelijk, maar waar moeten we Wibernessate en Rutheriksdole zoeken? Dr.W.J. Formsma (: Nogmaals de Kolonisatie te Kuinre; Saxo-Frisia 1941, nr.5) meent, dat het eerste Wijberga of Wijberburen is, doch het laatste kan niet gelocaliseerd worden.

De oorkonde van 1165 duidt er volgens Gossez (zie hiervoor) op, dat de bisschop ook hier de grafelijke rechten bezat. Doch het schijnt toch niet zo gemakkelijk te zijn geweest deze rechten van wezenlijke betekenis te doen zijn. Dezelfde bisschop Godfried heeft namelijk in de jaren tussen 1165 en 1170 een sterkte laten bouwen in Vollenhove, gericht tegen de Friezen, omdat deze herhaaldelijk weerstand boden. Deze tegenstand was vooral groot in tijden, dat de cijns geïnd moest worden. Met deze Friezen kunnen geen anderen bedoeld zijn dan de latere Stellingwerfers. Hun gebied toch grensde aan, of was toen nog één geheel met, dat van Vollenhove.

(blz.30) een periode van verval (van het bisdom) trad in. Het brokkelde aan alle kanten af en van deze zwakte is gebruik gemaakt door machtige buurlanden. nl. de Graven van Holland en Gelre.

De weerslag van deze strijd kunnen we ook in het noorden bespeuren. Nagge (W. Nagge: Historie van Overijssel, pag.58-62) meldt dat reeds in 1196 zowel Drente als Kuinre tegen de bisschop in opstand kwamen. Maar het zou in de eerste helft van de 13de eeuw zijn, dat de bisschoppelijke macht in het noorden een gevoelige knak kreeg. Van der Wielen (Dr.H.G.v.d.W.: Friesland door de Eeuwen heen, pag.221 e.v) citeert Popping (J.H. Popping: Stellingwerf en Omstreken door de Middeleeuwen; in de Ooststellingwerf van 23 Nov.1928 - 8 Maart 1929): "Er was in het begin van de 13de eeuw een twist uitgebroken tussen den burggraaf Egbert van Groningen en het machtige geslacht der Gelkingen. Dit laatste vond steun bij den burggraaf van Coevorden. Egbert werd verjaagd en vluchtte naar de Friezen. Met hun hulp belegerde hij Groningen en nadat de stad bijna geheel verbrand was, verschanste hij zich in de St. Walburgiskerk. Bisschop Otto van Utrecht kwam hem thans te hulp. Met spoed werden ridders en andere gewapenden naar Groningen gezonden, terwijl de ridders uit Salland in Ommen werden verzameld om Burggraaf Rudolf van Coevorden te verhinderen in dat deel van het Sticht een aanval te doen. De slotvoogd van Coevorden, door Picardt een tweede Arminius genoemd, viel de mannen van Salland met een klein legertje op het lijf en joeg ze op de vlucht. Hierbij werd Ommen geheel verwoest. De Drentenaren kregen hierdoor zoveel moed, dat ~~ze~~ het gehele land zich bij Rudolf aansloot. Ook sloten de Gelkingen en vele Friezen zich bij hen aan. Deze Friezen zullen die der latere Zevenwouden zijn geweest. Het aan Drente grenzende deel: het Stellingwerf tusschen Linde en Kuinder, Schoterland, Opsterland, Aahtkarspelen, Ooster- en Westergoo hielden het met den bisschop".

O. vervolgt: De bisschop wilde evenwel een eind maken aan deze opstand tegen hem. Hij deed daarom Rudolf en de Drenten in de ban, aldus poortman (J. Poortman: Drente, deel I, pag. 15), en hij vervolgt: "Een kruistocht werd gepredikt en het modernste leger kwam te Ommen bijeen om vandaar uit Drente aan te vallen. De voornaamste ridders uit Utrecht, Holland, Kleef, Gelre, Bentheim en van den Rijn waren van de partij. Op 1 Aug. 1227 (volgens anderen was het op 27 Juli) rukte het bisschoppelijke leger op tegh de Drenten, die zich als één man achter Rudolf hadden gesteld en geholpen werden door hun vrouwen, omdat zij begrepen, zoals Picardt het uitdrukt, dat hij (Rudolf) genoemd was, doch dat zij (de Drenten) gemeend waren. Wat niemand gedroomd had, gebeurde: het leger van Otto werd op de Mommeriete bij Ane totaal verslagen, nadat de zwaar gewapende ridders in het moeras gelokt waren". Vele geharnaste ridders kwamen in het moeras om, o.a. de roemruchte Bernard van Horstmar. De bisschop zelf werd gevangen genomen, geplunderd en daarop met messteken gedood, waarop men zijn lijk in het moeras gooide. De Graaf van Gelre en Gijsbrecht van Amstel werden gewond en meegevoerd naar Coevorden."

Na de dood van bisschop Otto werd eenstemmig verkozen Wilbrand van Oldenburg, bisschop van Paderborn, en men had maar één verzoek aan hem: de dood van bisschop

Otto te wreken en de Drenten te onderwerpen. Bisschop Wilbrand brengt nieuwe legers op de been. Nagge (W. Nagge: Historie van Overijssel, p. 81) vermeldt, dat de bisschop "door zijn macht ende des Paus aflaet vele volcks in Vriesland op die bene gebracht heeft om die van Coevorden ende Drente te bestrijden".

Van der Wielen (dr. H. G. v. d.: Friesland door de eeuwen heen) zegt (p. 223): "De Friezen van Oostergoo en die van Westergoo werden o.a. opgeroepen om den aanval tegen de Drentsche machten te ondersteunen. Zij, die afkomstig waren uit Stavoren en Westergoo, trokken over Oldeberkoop en Bakkeveen Drente binnen." Deze mannen werden echter op een plaats in de heide tussen Bakkeveen en de Drentse grens verslagen, waarbij volgens de kroniekschrijver de Deken ~~van~~ van Oostergoo met elf priesters om het leven kwamen. De bisschop viel echter op nog vijf andere plaatsen Drente binnen en hiertegen konden Rudolf en zijn medestanders niet op en ze moesten zich onderwerpen. Ze staan de kastelen van Coevorden en het Laar af. Het laatste wordt afgebroken. Eylard van Bentheim volgt Rudolf op als dienstman, doch in 1229 neemt hij deze het kasteel bij Coevorden bij verrassing in en wordt in zijn oude rechten en waardigheid bevestigd (J. Poortman: Drente, deel I, p. 15). Doch Rudolf brak de zoen opnieuw en hij werd met zijn vriend van Gravestorp tijdens een wapenstilstand verraderlijk vermoord, toen hij zich, vertrouwend op des bisschops woord, naar diens kasteel te Hardenberg begaf. Maar al waren de beenderen van Rudolf gebroken, zegt Picardt, die van de Drenten waren nog heel. "Telkenmale staken de Drenten den kop omhoog. Het land verkeert voortdurend in gisting en valt niet te onderwerpen. Voor de tweede en derde maal in 1230 en 1231, worden er weer veldtochten ondernomen, maar het beoogde resultaat werd niet bereikt. De macht van de bisschop had een gevoelige knak gekregen, toen het bleek, dat Drente niet te onderwerpen was. Het wereldlijk gezag bleef dan voortaan meer onbetwist aan de heren van Coevorden.

De bisschoppen hebben de strijd dus verloren en ook de Stellingwerwers hebben in deze strijd hun aandeel gehad. Bij Popping - geciteerd door v. d. Wielen - lezen we dat de Stellingwerwers zich met de bewoners van Zevenwouden bij de Drenten hadden aangesloten. Gosses (dr. I. H. G.: Organisatie van Bestuur en Rechtspraak in de Landschap Drente) is een andere mening toegedaan. Hij zegt: "Hoe het zij, ongeveer 1230 was de afval van Stellingwerf reeds een voldongen feit en door de bisschop als zodanig aanvaard. Toen n.l. had de bisschop Wilbrand tegen de opgestane Drenten bijstand nodig van de Westerlauwerse Friezen, lieden, volgens onze zegsman tijdgenoot uit 's bisschops omgeving = *Homines liberi et ab omni jugo servitutis et cujuslibet pertinentis domini executi*" (Narracio, p. 71). Tot deze werden ook gerekend de "Frisonen de Lenna", de "Pugnatores Frisonen" uit de streek van "Cunra et Lenna". Bewoners uit het gebied van Linde en Künder, Stellingwerwers dus, zijn dan "vrije Friezen", wier krijgshulp de bisschop als onverplicht dankbaar aanneemt."

Hier zien we dus de mening dat in 1230 de Stellingwerwen al onafhankelijk zouden zijn, n.l. dat zij zich toen reeds hadden afgescheiden van de eenheid die Drente,

Vollenhove en de Stellingwerven eens gevormd ~~had~~ hadden. En verder zien we bij Gosses de mening dat de Stellingwerfers niet de Drenten, maar de bisschop gesteund zouden hebben. Terwijl Popping van mening is, dat niet alleen de Stellingwerfers, maar het hele latere gebied der Zevenwouden aan Drechtse zijde in deze strijd heeft meegeholpen.

Wat de afscheiding van de Stellingwerven uit de "drie-eenheid" Drente, Vollenhove, Stellingwerf betreft, hierover zullen we in een volgend hoofdstuk spreken. Het is voldoende hier op te merken, dat het oostelijke gedeelte der Stellingwerven zich eerst in 1328 van Drente afscheidde en toen dus pas deel werd van de Stellingwerven. Het is niet aan te nemen, dat de bewoners van dit oostelijke gedeelte aan ~~de~~ bisschoppelijke zijde gestaan zouden hebben in dit conflict. We zouden dan ongetwijfeld van strafmaatregelen hebben gehoord van Drentse zijde, hetgeen niet het geval is. Deze mensen zullen dus zeker aan Drentse zijde gestaan hebben. De bewoners van het westelijke gedeelte der Stellingwerven zullen, blijkens de mededeling van Gosses, aan bisschoppelijke zijde hebben meegestreden. De Stellingwerfers zijn in dit conflict dus blijkbaar verdeeld geweest, maar we mogen bij deze conclusie niet vergeten, dat er anno 1230 van de Stellingwerven nog geen sprake was.

(tot zover O. op blz. 34).

Op blz 36 begint Hoofdstuk II: De Vorming der Stellingwerven). Aan de hand van G.A.J. ~~En~~ van Engelen van der Veen: Het Vierde Zeeland der Friezen gaat O. de verhouding na van Stellingwerf tot Vollenhove. In een oorkonde van 1134 (O.v.h.S.U. vóór 1301, no. 348) wordt Vollenhove een "locus maritimus" genoemd, en verder noemt deze oorkonde als grens een water dat "Sethe" werd genoemd. Dit moet het Meppelerdiep geweest zijn, en was de zuidgrens. Dat dit juist is bewijst een oorkonde van 1313, die als grens de "Hesselerdijk" noemt. Dit moet worden opgevat als de Hesselingerdijk, genoemd naar de buurschap Hesselingen aan de zuidzijde van het Meppelerdiep. (deze oorkonde is afgedrukt bij Mr. ~~M.~~ J.H.E. Meesters: De Steenwijker Meenthe, Bijlage 1). Een oorkonde van 1113 noemt onder "Fullenhoe" een aantal waarschappen of "portiones", o.a. Islemuthen. Volgens van Engelen v.d. Veen moet dit opgevat worden als Ysselham. Gosses meent het zonder voorbehoud met Ysselmuiden te kunnen identificeren. Verder wordt nog genoemd "Suthegoe", "Ostergo" en een allodium "Methre". Dit laatste is onbekend. "Suthegoe" is duidelijk Sudergo, wat gelegen moet hebben tussen het tegenwoordige Vollenhove en Stavoren, doch dat geheel door de zee is verzwolgen. Wat "Ostergo" betreft, meent v.E.vd V. dat we hier ook moeten denken aan een minder goede lezing en dat het "Osterzè" zal moeten zijn. Gosses meent, dat "Ostergo" duidelijk "Eesterga" is, het nu nog bestaande kerkdorp ten westen van Oosterzee.

De oorkonde van 1313 zegt, dat Vollenhove zich ~~afstreekte~~ uitstrekte van de "Hesselerdijk" tot de "Ozedsgrope" of "Oyedsgrope". In deze oorkonde lezen we dat de bisschop het ~~recht~~ wereldlijk gerecht krijgt van "Ozedsgrope" tot de "Hesselerdijk", in de parochieën Steenwijk en Ysselham en in de parochieën die van deze kerken afhangen.

Waar de "Ozedsgrope" lag is onbekend, maar het moet volgens O. de noordgrens geweest ~~moeten~~ zijn.

In de betreffende oorkonde lezen we dat het gehele gebied bestaat uit twee moederparochies, n.l. Steenwijk en Ysselham, en dat alle andere parochies dochters waren van één van beide.

Het kerspel Steenwijk behoorde van 1141 tot 1206 onder ~~het~~ convent van Ruinen. In 1206 werd het kerspel tot zelfstandige kerk verheven en in 1291 werd het door bisschop Johannes tot kapittelkerk verheven. De priester Wigherus de Steenwick werd tot deken benoemd. Deze stichting werd in 1296 door de bisschop Wilhelmus bevestigd (J. Hogeman: De Kerk te Runen; Nieuwe Drentsche Volkalmanak 1889). Stavoren had in 1132 kapellen en in 1245 kerken. Hieronder staat Steenwijk niet, wel Scherpenzeel, Fenehuzen bij Kuinre, Sileham (vergissing voor Isleham = Ysselham) en ~~Wmmeloord~~ of Schokland.

Van Steenwijk wordt in 1141 alleen gezegd dat de kerk aan de Benedictijnen van Runen kwam. Van onderhorige kapellen van Steenwijk wordt niet gesproken, die er wel bij waren in 1206. In dat jaar gaf de abt van het klooster in Ruinen die kerk aan de bisschop terug met de haar onderhorige kapellen ~~die bij Steenwijk hoorden~~. Onder de kapellen die bij Steenwijk hoorden, moeten we zeker Holtpade fekenen, dat in 1204 een eigen kapel kreeg. In dat jaar vergunt Theodoricus, bisschop van

Utrecht, met toestemming van Hermannus, pastoor van Steenwijk, aan de bewoners van Holenpathe juxta Liennam een eigen kapel te hebben, met het recht van uitdeling der sacramenten, behoudens enige rechten der moederkerk. (Jhr. B.M. de Jonge van Ellemeet: Het Cartularium der St. Clemenskerk te Steenwijk; Archief voor het Aartsbisdom Utrecht, deel 45).

"Het aantal parochies dat van Steenwijk is afgescheiden, is groot", zegt v. Eng. v. d. V. en hij vervolgt (op. cit. p. 86): "Van sommige zijn de daarop betrekking hebbende oorkonden bewaard gebleven, terwijl het van anderen alleen is af te leiden uit aantekeningen in het cartularium van de St. Clemenskerk te Steenwijk.

Bewaard gebleven zijn de oorkonden betreffende de afscheiding van:

Holpade in 1204, Havelte in 1310, Paaslo in 1336, Steenwijkerwold in 1401, Colderveen ~~in~~ voor 1422, Meppel in 1422, Nijeveen in 1477. Het cartularium bevat verder de volgende aantekening: "Stellingi sequentium ecclesiarum consueverunt solvere Vlemingos sequentes: Item Holpade antiquus betaelt 8 olde Vlemensche; de istis in quadam littera, carente sigillo forte ob v~~est~~atam consumto, conservata in archivis nostris, reperitur de separacione eiusdum ecclesie a nostra.

item Pepergoe	betaelt 4 olde Vlemschen
" Vinkegoe	,, 3 ,, ,,
,, Sonnegoe	,, 4 .. ,,
,, Idzerde	,, 6 ,, ,,
,, Antiqua Trinda	,, 6 ,, ,,
,, Nova Trinda	,, 3 ,, ,,

Bij al die kerspelen staat weliswaar niet vermeld, dat betaling moest geschieden wegens een vroegere afscheiding, doch zij staan alle onder hetzelfde hoofd als Holpade, waarvan dit wel wordt gezegd",

"gaan we nu op de kaart de ligging dezer parochies na, dan blijkt, dat zowel een deel van het tegenwoordige Drente als een deel van Friesland tot Vollenhove hebben behoord. De Friese parochies liggen zowel ten Z. van de Linde als tussen Linde en Kuinder. zodat Vollenhove zich in ieder geval tot laatstgenoemde rivier heeft uitgestrekt", aldus v. E. v. d. V. "Uit het cartularium blijkt niet dat Oldeholtwolde, Nijeholtwolde, Munnikeburen, Scherpenzeel en Spanga van Steenwijk zijn afgescheiden. Vermoedelijk zijn deze van andere Stellingwerper parochies afgescheiden en dus indirect van Steenwijk. Daar Munnikeburen blijkens de Beneficiaalboeken jaarlijks 42 Vlaamschen moest opbrengen aan Nije Trijne is dit voor die plaats vrijwel zeker".

"Alleen van Noordwolde en Boyk kan niet worden aangetoond, dat zij ooit onder Steenwijk hebben behoord, en daar het cartularium overigens alle inkomsten van Steenwijk volledig aangeeft, mag men wel aannemen, dat ook zij niet van Steenwijk zijn afgescheiden. De grens tussen Vollenhove en Drente heeft hier dan ten Westen van Noordwolde gelopen".

Hogeman meent, dat met "Ozedsgröpe" bedoeld wordt de Ossenzijligersloot, die Ysselham van het toen nog Friese Blankenham scheidde. Zou deze mening juist zijn, dan zou de wereldlijke macht van de bisschop veel minder uitgestrekt zijn geweest. (Hogeman - in het verslag van de 47ste vergadering der Vereen. tot Beoef. v. Overijss. Recht en Gesch., 1881)

Van hier (blz 41 bovenaan regel 5) tot Hoofdstuk IV op blz. 53 volgt dan een bespreking van het probleem der 12 parochies van 1328. Zie ons artikel daarover in Driem. Bladen. blz. 49-52 enige oudste vermeldingen van Ooststellingwerfse dorpen, met tevens een verdediging van de theorie volgens welke het klooster Lux Mundi in Appelscha gestaan zou hebben (blz. 50 en 51)

Hoofdstuk IV begint op blz. 53 met een beschrijving van de overval der Stellingwerpers en hun bondgenoten uit Schoterland op Vollenhove in 1309 en de daarop door bisschop Guido genomen maatregel: het in de ban doen van de Stellingwerpers en hun medehelpers uit Schoterland. Deze banbrief (zie Schwartzbergh: Groot Placaat en Charterboek van Vriesland, dl I, pag. 138) vertaling:

"Guido, verkopen Bisschop van Utrecht, wenst aan alle Abten, Proosten, Priors, Dekens, Regenten der Kerken, Priesters of Pastoors van dit Bisdom, de zaligheid in den Zaligmaker aller mensen. Wij hebben onlangs, te weten op het laatstgeleden feest van St. Bartholomeus, nadat wij de geestelijkheid onzer stad daartoe ontboden hadden, tegen de

Friezen der Vergaderingen van Stellingwerf en Schoterwerf (Frisonum cetuum de Stellincwarf et Scoterwarf) in onze kerk van Utrecht, eene gerechtelijke verklaring met de volgende bewoordingen plegtiglijk afgekondigt.

Men heeft de Friezen, uit de grietenijen van Stellingwerf en Schoterwerf ter dezer dagen een groote roekeloosheid en heiligschennende baldadigheid zien plegen tegen onze kerk van Utrecht; die zij, gelijk bekend is, in't geestelijke onderworpen zijn: ja onder dewelken ook enige Stellingwerfers, van regtswegen, in't tijdelijke zullen moeten staan: en van dewelken zij de Kerkelijke Sacramenten ontvangen. Die roekeloosheid en baldadigheid, om andere uitsporigheden daar te laten, hebben zij getoont met vijandelijkerwijze in het land onzer Kerke van Vollenho te vallen; het kasteel van onze kerk aldaar te belegeren en met mangeelen (Mangeel: een oorlogswerktuig een soort van katapult of blijde, steenslinger) en stormtuig te bestormen; de bomen om te hakken, het land door vuur te verwoesten, de mannen onzer kerk gevangen te nemen en te doden: eene groote menigte van roof weg te dragen; het blok in de kerk van Vollenho, in't welk de aalmissen, tot onderstand van het Heilig land, opgesloten waren, heiligschendig op te breeken; de kerk zelf van de kerkcieranen te berooven; waardoor zij op heeter daad in de kerkelijke ban gevallen zijn; en voorts met andere booze en ongerechte werken zonder tal, te bedrijven al hetwelk zowel in onze stad en in ons bisdom, als in de naburige plaatsen, door de openbare stem en faam en door de waereld kundigheid der sake genoegzaam in't openbaar verkondigt is. Hierom is het dat wij, onze toevlugt allereerst tot het kerkelijke zwaard en de geestelijke wapenen, die de kerk eigen zijn, ~~gevoelen~~ nemende en willende deze onze rechtshandel door deze plegtige afkondiging tot hun kennis doen komen, welke rechtshandel om hun wrevelmoedigheid, ongehoorzaamheid en weerspannigheid in hun land niet kan worden afgekondigt: hierom is het, zeggen wij, dat alle stellingen, overheden, rechters en burgemeesters der genoemde vergaderingen, welke naam ze voeren, en hun gemeenten in het algemeen, op deze plechtige bijeenkomst in het openbaar en op beslechtende wijze vermanen, dat ze binnen zes weken na het uitgeven en afkondigen van deze gerechtelijke aanzegging; dat zij is na St. Bartholomeus-dag 1309 aan God, aan onze voornoemde kerk en aan onze mannen die door ~~han~~ onrecht ondervonden hebben, wegens de schade en genoemde onrechten aan hun belangen, voldoen, en weer tot de gehoorzaamheid der kerk hebben terug te keren. Anders zult gij, Stellingen, overheden, rechters, burgemeesters en allen in't bijzonder, die de genoemde euveldeaden en excessen in eigen persoon bijgewoond of die metterdaad gestijfd en geholpen hebben, die wij door dit geschrift in de ban doen, alle Zondagen en Heiligendagen openlijk aflezen, en verklaren, dat ze onder de ban liggen: eveneens zult gij de gemeenten zelf, die wij door dit geschrift onder het interdikt stellen, op de genoemde dagen aflezen, met de verklaring, dat ze onder interdikt staan. En dit zult gij doen zolang tot zij wegens de voornoemde buitensporigheden naar behoren voldaan zullen hebben; en verdienen zullen ontslagen te worden. Gegeven in het jaar en op de dag alsboven."

De banbrief was niet absoluut: de Stellingwerfers kregen daarin nog de gelegenheid de bisschop voldoening te geven. Dit gebeurde evenwel niet en op 5 Mei 1310 (Colmjon; Registerv. Oorkonden, no. 151) gelast bisschop Guido de ban over hen uit te spreken. In het jaar daarop gelast Guido aan de prelaten en rectoren der kerken van Oostergoo en westergoo de ban uit te spreken (Colmjon, no. 152). Ook in het Drentse land gebeurt dit, en we lezen (Colmjon, no. 153) dat Avo, abt te Ruinen, Wiche deken van Drente, en de rectoren van de kerken van Groningen en Rodlo verklaren de brieven van bisschop Guido over de in de ban verklaring van de Friezen van Stellingwerf en Schoterwerf in hun kerken te hebben afgekondigt. De bisschop van Munster, Lodewijk, bevestigt de excommunicatie door zijn collega van Utrecht uitgesproken (Colmjon, no. 155)., en hij geeft zijn geestelijkheid opdracht, na verkregen machtiging van de Paus, die excommunicatie af te kondigen (Colmjon, no. 156). tot zover onderaan blz. 58).

blz. 59 - tweede alinea; De Stellingwerfers hebben zich om die ban niet al te druk gemaakt. In het jaar 1311 beginnen de onderhandelingen. Het merkwaardige hierbij is, dat volgens een oorkonde van 9 oktober 1311 (~~Dr~~ Dr. J. W. Berkelbach van der Sprenkel: Regesten van Oorkonden van de bisschoppen van Utrecht van 1301 - 1340 (Werken Historisch Genootschap); no. 234) de "Gretmannen, bestuurders en raden van

Fronekere, Wildinge en Wagingberge (d.i. Wymbritseradeel. M.) de bisschop berichten, dat zij de overheden van Stallingwarth" en Scoterwarth" voor zich hebben gedaagd en hen hebben aangeraden de bisschop voldoening te geven. De Stellingwerfers c.s. hebben daarop aan deze "Gretmannen" verzocht om samen met de door de bisschop aan te wijzen personen als scheidslieden op te treden en ze beloofden zich aan een uitspraak te zullen houden. We zien in deze oorkonde, dat de "Gretmannen" vande districten in Westergo gaan optreden als scheidslieden voor de Stellingwerven, (uit: Mr. L.J. van Apeldoorn: Ontbindende en Samenbindende krachten in het Friese rechtsleven der "middeleeuwen"). De onderhandelingen gaan echter niet zo vlot. Op 5 mei 1313 (Berkelbach vd Sprenkel op.cit., No. 259) verklaren de Stellingen, overheden en gemeenten van Stellingwarf en Scoterwarf de bovengenoemde "gretmannen met algemene stemmen als scheidslieden te hebben aangewezen. Ze beloven op een boete van 3000 mark Eng. St. r. voor de bisschop en eveneens 3000 mark voor de scheidslieden zich aan de uitspraak te houden. Enkele dagen daarna worden ook de scheidslieden van de bisschop aangewezen (idem, No. 260). Reeds op 25 mei d.a.v. (idem, no. 262) bepalen de "Gretmannen" dat de schade vereffend wordt geacht en de excommunicatie en het interdict worden opgeheven, wanneer "die van Stellingwarf, Scoterwarf en Oosterzee" 100 mark sterl. betaald zullen hebben. Voorts moet elke gemeente een behoorlijke boete betalen, daar de doodslagen en misdrijven zo vele zijn.

Op dezelfde dag verklaren deze "Gretmannen" n.l. Sibico de Hechtum, gretman in Wildinge, zijn mederechters en de gretmannen van Fronekere en Wagenbrugge, dat de bisschop de volgende eisen stelde: (idem, no. 263):

1. schadevergoeding voor de verwoesting bij Vollenho
2. teruggave van 48 hoeven bij Ysselham
3. teruggave van alle leen- en tafelgoederen in Stenwic en van het dorp Unne, dat ook tafelgoed is
4. afstand van het wereldlijk gerecht van Oyedsgrope tot Hesclerdijc en de parochiën, die van deze kerken afhangen
5. de grute (d.i. het recht van de gruit=mout) te Stellingwerf
6. 8 pond jaarlijks van Lameren, half voor de bisschop en half voor een vasal van hem
7. afstand van alle rechten, waarvan bewezen kan worden, dat zij aan de kerk van Utrecht toekomen

De tegenpartij erkent deze eisen als rechtmatig, behalve 5, waarom de scheidslieden tot het volgende besluiten:

1. dat alle hoeven in Ysselhamme en Stenwic aan de bisschop zullen komen, maar dat de "Frisones" de gekochte weidegrond zullen houden en daarvan jaarlijks op 1 nov. een bepaald bedrag zullen betalen.
2. dat de gruit en rechtsmacht ongehinderd aan de bisschop zullen komen;
3. dat de "Frisones" geen land mogen kopen of pachten van horigen van de bisschop;
4. dat de gemeenten van Stellingwarf en Scoterwarf binnen drie dagen de uitspraak moeten bekrachtigen.

De eisen zijn nogal zwaar en we zien ook, dat de bisschop uitdrukkelijk het recht van de wereldlijke rechtspraak werd toegekend. Over de teruggave van 48 hoeven bij Ysselham nog het volgende (Hogeman, op.cit.) Vele landerijen en erven, toebehorende aan die 48 hoeven, waaruit Ysselham bestond, waren aan de "Vrije Friezen" verkocht. Deze hoeven nu behoorden aan de bisschop en werden door zijn horigen bewoond. Die verkoop en vervreemding werd door de scheidslieden wel rechtens ongeoorloofd verklaard, maar de eis tot teruggave van de bisschop werd niet ingewilligd. De Friezen (lees Stellingwerfers, zegt O.) zaden evenwel voor elk stuk gekochte of geoccupeerde grond een jaarlijkse erfelijke tins betalen.

Overigens schijnen de Stellingwerfers zich er niet zoveel van aangetrokken te hebben, alhoewel ze op 26 mei (Berkelbach v.d. Sprenkel, op.cit., no. 264) de uitspraak hebben behrchtigd. Op 3 juli 1313 (idem, no. 266) hebben de reeds meer malen genoemde Sybico de Hechtum c.s. vergeefs op de Stellingwerfers gewacht bij Barenzijle in het land van Vollenhove, om de weiden af te meten, die zij van

de bisschop in gebruik hebben. Derhalve veroordeelt hij de "Friezen" overeenkomstig hun beloften tot 6000 sterling boete. De Stellingwerfers waren niet verschenen, omdat ze beweerden in de uitspraak bedrogen te zijn. De Schoterwerfers, die ook niet verschenen waren, verklaren op 7 juli (idem, no. 267), zich te zullen houden aan de uitspraak en te komen om de weiden af te meten. Voorts beloven ze nooit de mannen van Stellingwarf of Oosterzee te zullen steunen tegen de bisschop. Maar noch de Stellingwerfers, noch ook de Schoterwerfers schijnen zich hier verder om bekommerd te hebben.

Op 26 okt. 1316 n.l. (idem, no. 337) krijgt de cardinaal-diaken van S. Adrianus Neopolo, opdracht de strijd tussen de "opstandige schouten, grittmanni, overheden en gemeenten van Stellindwarf en Scotwarf", die zich niet storen aan de over hen uitgesproken straffen van excommunicatie en interdict te onderzoeken en te beslissen. En op 10 jan. 1318 wordt verklaard (idem, no. 376) de geestelijke en wereldlijke overheden van "Stellickwarf en Stocwarf", die voortdurend tegen wijlen bisschop Guido in opstand zijn geweest met geestelijke straffen en zoo noodig met hulp van de wereldlijke arm ertoe te brengen het geroofde terug te geven en zich voortaan rustig te houden.

De Stellingwerfers schijnen ook hier niet al te ongerust over te zijn geweest althans we horen er nooit meer iets van. Er schijnt dan ook niet veel gekomen te zijn van de actie van de cardinaal-diaken. Dit is ook niet zo verwonderlijk, want in 1320 heeft de graaf van Gelder het kasteel van Vollenhove van den bisschop "in pand genomen". De bisschop beschikte dus niet meer over de sterkte van waaruit hij de Stellingwerfers zou hebben kunnen aanvallen.

Het is dan ook niet verwonderlijk dat de toon van een oorkonde uit 1327 heel anders was (idem, no. 771). We lezen daarin, dat de Deken en kapittel ten Dom Stellingwerf en Schoterwerf verzoeken de rechten niet te schenden, die volgens de vroeger door hen met bisschop Guido gesloten overeenkomst aan de bisschop toekomen en hem niet te verontrusten in het bezit van de "villa ~~et~~ Gheethorne". Deken en kapittel verzoeken hen hun mening hierover bekend te maken, omdat de bisschop bereid is zich te onderwerpen aan een uitspraak van Deken en kapittel over enkele punten van verschil tussen hem en en Stellingwerf en Schoterwerf.

Toch zijn er pogingen in het werk gesteld om de kerkelijke straf, de ban, opgeheven te krijgen, hetgeen wel blijkt uit de oorkonde van 9 sept. 1320 (Colmjon: Reg. v. O. k, no. 187). (Zie ons art. De Duodecim parochie van 1328)

Op blz. 64 zegt O. hierover iets zeer merkwaardigs:

"Het lijkt ons niet volkomen zeker of deze actie is uitgegaan van de Stellingwerfers zelf. De oorkonde is bezegeld door de gardiaan der Minderbroeders te Groningen, Menold, deken van Steenwijk, Frederik de Rodlo, deken van Drenthe en door het Land van Drenthe. Zou nu de conclusie erg onwaarschijnlijk zijn, dat het initiatief tot deze verzoeningsactie is uitgegaan van die parochies welke anno 1320 nog Drents waren (curs. v. ons. M.), gezien de bezegeling door de hoogste geestelijke en wereldlijke autoriteiten van Drente? (vergelijk dit met O's argumenten tegen Boyl als Stellingwerfs in 1320, op blz. 46 en 47)

(Hij zegt daar: Mogen wij daaruit - dat zij ook getroffen waren doot ban en interdict - concluderen, dat zij daarom alleen reeds tot de Stellingwerven behoorden? Dit komt ons twijfelachtig voor. Zij kunnen heel goed bij het conflict met de bisschop betrokken zijn geweest, zonder officieel tot de Stellingwerven te behoren. Juist het feit, dat zich in 1328 een aantal parochies bij de Stellingwerven aansluiten, bewijst, dat er een zekere, en vermoedelijk vrij nauwe, band bestond met de Stellingwerven. Men sluit zich maar zo niet aan bij een ander gebied.)

In Hoofdstuk V (blz. 66-82) behandelt O. dan de periode na 1328 als de Tijd waarin de Stellingwerven optreden als een Vrije Natie, en hun relaties met de nabuurlanden - Friesland, Groningen en Drenthe, en - natuurlijk ook met de bisschoppen van Utrecht. Een periode die eindigt met de aansluiting bij Friesland in 1504, onder dwang van wapenen. Ze worden, met Schoteerland samen deel van de Zevenwouden. Omstreeks 1517 volgt dan de splitsing in drie grietenijen: Schoterland en Stellingwerf-West-eynde en Stellingwerf-Oosteynde.

**Lijst van Stellingwerfse Parochies in 1542 / 43.
Overzicht Parochies.**

Lijst van Stellingwerfse Parochies in 1542/43
 (uit de Beneficiaal-Boeken v.d. Zeeuwouden in 1542/43)

- uit Mr J J C Jansz - Mr S Muller Hm ? Broune van de
 geschiednis van de Reddysrecht Schiedinge in het Bisdom Utrecht 1506
 nr I blz 503 F
1. Blesdyck
 2. Pepergae - ook - ga
 3. Steggerden
 4. Finckegae - ook - ga
 5. Noordtwolde - ook Noord- - - wolden
 6. Beul (ook: Buel)
 7. Oldebercoep
 8. Nyebercoep (ook: Oest-Nyebercoep) - ook als West Nyebercoep in Oud. Westermde
 9. Mackinghe (ook: Mackum)
 10. Dunckerbroeck - ook Dorn broeck
 11. Haule - ook Opper Haule
 12. Cesterwolde - ook: ooster wolden
 13. Vuchtele (ook: de Vuchtele)
 14. Appelsche ontbrekt in de Beneficiaal-Boeken)
 15. Elsloe (ook in de datief-vorm: Elsen)
 16. Nyeuwholpade (ook: West-Nyebercoep) - ook Nye Holpade
 17. Oldeholpade
 18. woluegae
 19. Sonnegae
 20. de Oldetryne
 21. de Nyetryne (Ook gespeld Nyeuw-)
 22. Spange (ook: Spanghe, en met de)
 23. Scarpenzeel (Ook met -s, en als Scerpenseel) en met Sch-
 24. Munnekebueren (ook: Munnekebuenum), Munniche buyerum
 25. de Oldelemmer (ook zonder de) - ook: Olden-
 26. de Nyelemmer (ook zonder de, en als Nyeuw-)
 27. Nyeholtwolde (ook Nyeuw-) - eenmaal hol-
 28. Oldeholtwolde
 29. Op ter Ydsert (ook: Ydsaert)
 30. Langedycke - dyck.

(de volgorde is aangepast aan die van de lijst van 1408, waarbij het in dat jaar ontbrekende Langedycke achteraan is geplaatst).

F op blz 303 wordt in de opzave van de gemaakte Stellingwerf-
 Westermde van Nye Holpade tweemaal "de oude wedeme
 geschied: eerst onder Nye Holpade en daarna onder van
 Oudme bercoep. Dit is natuurlijk een vergissing. Het moet
 Westermde bercoep bedoeld zijn, dat later Nye Holpade werd, en de
 "oude wedeme" is dan de pastorie van het vroegere Westermde bercoep

Lijst van Handschriften waarin voorkomt
de Stellingwerfse Kerspel-lijst
van 1408.

1. U.B.Groningen 125. Steensma No.14, blz.149-150. Kopiïst onbekend. Datering: 3de kwart 16de eeuw.
2. K.B.74-J-41. Steensma No.10, blz.145-147. Kopiïst Ant. Matthaëus. Datering: ca.1693.
3. Brussel 7265. Steensma No.5, blz.141-142. Kopiïst Fred. Westphalen. Datering: tussen 1538 en 1561.
4. P.B.347 en 348. Steensma Nrs.21 en 22, blz.157-158. Kopiïst van P.B.347 Fred. Westphalen. Datering: zie no.3. P.B.348 is een exakte 18de eeuwse kopie van 347.
5. U.B.Groningen 126. Steensma No.15, blz.150-151. Kopiïst ~~??~~ Fred. Westphalen. Datering: zie nrs.3 en 4.
6. Berlijn 1860. Steensma No.3, blz.139-140. Kopiïst ?? . Datering: 3de kwart 16de eeuw.
7. K.B.133-C-3. Steensma No.13, blz.148-149. Kopiïst: ?? . Datering: 3de kwart 16de eeuw.
8. S.C.I-365. Niet bij Steensma. Schwartzzenbergh Charterboek I, p.365. Schw. verwijst naar Mieris' Charterboek, 4de deel, p.5. en haar ~~een~~ oud afschrift van Worperus Taborita 4de boek, "geschreven tenminsten vóór het jaar 1570).
9. P.B.349. Steensma No.23, blz.158-159. Kopiïst Mathias Guilhelmi. Datering: ca.1567.
10. P.B.352. Steensma No.26, blz.160-161. Kopiïst: ^{Witaker} Bern. Furmerius (1542-1616). Datering: ca.1600. Latijnse vertaling.
11. K.B.74-J-39. Steensma No.9; blz.145. Kopiïst Ant. Matthaëus. Datering: eind 17de eeuw. (zie ook No.2)
12. P.B.1379. Steensma No.33, blz.165-166. Kopiïst: ?? . Datering: 3de kwart 16de eeuw.
13. U.B.Groningen 128. Steensma No.17, blz.152-154. Kopiïst: de door Steensma zo genoemde "Jaartalkopiïst". Datering: 1567/1571.
14. P.B.1380. Steensma No.34, blz.166-167. Kopiïst: de Jaartalkopiïst. Datering: 1577.
15. P.B.1376. Steensma No.37, blz.171. Kopiïst: de Jaartalkopiïst. Datering: 1579.
16. U.B.Zmsterdam I-C-29. Steensma No.2, blz.137-138. Kopiïst: de Jaartalkopiïst. Datering: 1576.
17. P.B.9056-H. Steensma No. ~~30~~ 38, blz.171. Kopiïst: P. Winsemius. Datering: ca.1627.
18. P.B.1376 a. Steensma No.30, blz.163. Kopiïst: ?? . Datering: begin 18de eeuw.
19. P.B.351. Steensma No.25, blz.160. Kopiïst en Datering dezelfde als van No.18.

2.

3.

4.

5.

Belsdijck.....	80.	Blesdyck.....	Belsdyck.....	Belsdijck.....	Belsdijck.....
Peperga.....	35	Pepergae.....	Pepergae.....	Pepergae.....	Pepergae
Steggerden.....	80	Steggerden.....	Steggerden.....	Steggerden.....	Steggerden
Beninckegae.....	20	Bevenkegae.....	Beninckegae.....	Benninckegae....	Benninckegae
Noortwolde.....	80	Noertwolde.....	Noortwolde.....	Noortwolde.....	Noortwolde
Bente.....	60	Terboyle.....	Bente.....	Bente.....	Bente
Oldebercoop.....	90	Oldebuerisceep..	Oldebercoop.....	Oldebercoop.....	Oldebercoop
Westniebercoop..	30	Westnyebersceep.	Westniebercoop..	Westniebercoop..	Westniebercoop
Oostniebercoop..	50	Oestnyebersceep.	Oostniebercoop..	Oostniebercoop..	Oostniebercoop
Dunckbrueck.....	80	Dunckerbroeck....	Dunckbrueck.....	Dunckbrueck.....	Dunbrueck
die Haule.....	60	die Hauck.....	die Haule.....	Haaule.....	haaule
Oostwoldt.....	100	Oesterwolde.....	Oosterwoldt.....	Oostwoldt.....	Oestwoldt
Siechtlooe.....	35	Fyochtlooe.....	Siechtlooe.....	Siechtlooe.....	Siechtlooe
Appelsche.....	50	Appelsche.....	Appelsche.....	Appelsche.....	Appelsche
Esloo.....	60	Elsloe.....	Esloe.....	Esloo.....	Eslo
Nijeholpae.....	35	Nyeholpat.....	Nijeholpae.....	Nijehelpae.....	Nijehelpae
Oldehulpae.....	70	Oldeholpat.....	Oldehulpae.....	Oldehulpae.....	Oldehulpae
Walnregae.....	80	Wolvegae.....	wolvegae.....	Walnregae.....	Walnregae
Oenegae.....	60	Eongae.....	Oenegae.....	Oenegae.....	Oenegae
Oldetrynde.....	80	die olde Trynde..	die Oldetrynde..	Oldetrynde.....	Oldetrynde
Nijetrynde.....	25	Nye Trynde.....	Nijetrynde.....	Nijetrynde.....	Nijetrynde
Spange.....	45	die Spangae.....	die Spange.....	Spange.....	Spange
Scharpenseel.....	40	Scarpelzeel.....	Scharpenseel..	Scharpenseel.....	Scharpenseel
Monkebuer.....	25	Monkever.....	Monkebuer.....	Monkebuer.....	Monkebuer
Oldelemmer.....	80	die olde Lemmer..	die Oldelemmer.	Oldelemmer.....	Oldelemmer
Nijelemmer.....	50	Nye Lemmer.....	Nijelemmer.....	Nijelemmer....	Nijelemmer
Nijeholtwolde....	60	Nyeholpatwolde...	Nijeholtwolde...	Nijeholdtwolde....	Nijeholtwolde
Oldeholtwolde....	60	Oldeholtwolde....	Oldeholtwolde..	Oldeholdtwolde....	Oldeholtwolde
Idzerde.....	60	Ydzerde.....	Idzerde.....	Idzerde.....	Idzerde

6.	7.	8.	9.	10.
Blesdijck.....	Bledick (30)	Blesdyck.....	Blesdick.....	Blesdica.....
Pepergae.....	Pepergae.....	Pepergae.....	Pepergae.....	Pepergaum
Steggerden.....	Steggerden.....	Steggerden.....	Steggerden.....	Steggerdeaa
Beninckegae.....	Beninckegae.....	Beninchergae.....	Beninckegae.....	Sonnegaum
Nordtwolde.....	Nortwolde.....	Nordtwolde.....	Nortwolde.....	Nordwolda
Boile.....	woile.....	Boile.....	Boile.....	Buecla (?)
Oldebecoop.....	Oldebercop....	Ulde Becoop.....	Oldebercoop....	Oldebercopa
Westnijbercoop..	westniebercop..	westnyebercoop..	Westniebercoop..	westnybercopa
Oostnijbercoop..	Ostniebercop..	Oestnyebercoop..	Oestniebercoop..	Ostnybercopa
Dumbrueck.....	Duncbruck.....	Dumbraech.....	Dumbruck.....	Bombroeca
Die Haule.....	die Haule.....	Die Haule.....	Die Haule.....	Haula
Oostwoldt.....	Ostwolt.....	Oostwolt.....	Oesterwolt.....	Osterwolda
Syochtbole.....	Syochtbole....	Syochtbole.....	Siotboele.....	Siudboela
Appelsgae.....	Appelsgae.....	Appelsgae.....	Appelgae.....	Appelgaum
Elsloe.....	Elsloe.....	Elsloe.....	Elsloe.....	Elsloum
Nijholtpat.....	Nieholtpat....	Nyeholtpat.....	Nyeholtpat.....	Nyholtpada
Oldeholtpat.....	Oldeholtpat...	Oldeholtpat.....	Oldeholtpat.....	Oldeholtpada
Wolvegae.....	Wolvegae.....	Wolvegae.....	Wolvegae.....	Wolvegaum
Oenegae.....	Oenegae.....	Oenegae.....	Oenegae.....	Oenegaum
Oldetrine.....	Oldetrine.....	Oldetryne.....	Oldetrine.....	Oldtrynda
Nijetrijnde.....	Nietriner.....	Nyetrynde.....	Nyetrine.....	Nytrynda
Spangie.....	Spangie.....	Spangie.....	Spangie.....	Spanga
Scarpenseell....	Scharpensel...	Scarpenseell...	Scarpenseel....	Scherpenzela
Monckebuert.....	Monckebuert...	Monckebuert.....	Moniekebuert..	Munckebura
OldeLemmer.....	OldeLemmer....	OldeLemmer.....	OldeLemmer.....	Oldelemmera
NijeLemmer.....	NieLemmer.....	NyeLemmer.....	NyeLemmer.....	Nylemmera
Nijholtwolde....	Nieholtwolde...	Nyeholtwolde....	Nyeholtwolde....	Nyholtwolda
Oldeholtwolde...	Oldeholtwolde..	Oldeholtwolde....	Oldeholtwolde...	Oldholtwold
Idserde.....	Idserde.....	Idserde.....	Ydserde.....	Ydzerda

11.	12.	13.	14.	15.
Blesdica.....	Blesdyck (30)....	Blesdyck (30)...	Blesdijck (30)...	Blesdijck (30)
Pepergaum.....	Pepergae.....	Pepergae.....	Pepergae.....	Pepergae
Steggerdena.....	Steggerden.....	Steggerden.....	Steggerden.....	Steggerden
Sonnegaum.....	Beunickegae.....	Beuinckegae.....	Beuinckegae.....	Beuinckegae
Nordwolda.....	Noerdwolde.....	Noortwolde.....	Noertwolde.....	Noortwolde
Buricla (?).....	Woile (80).....	Wale (80).....	Waele (80).....(ontbreekt)
Oldebercopa.....	Oldebercoep.....	Oldebarcoep.....	Oldebercoep.....	Oldebercoep
Westnybercopa...	Westnybercoep...	Westniebercoep..	Westniebercoep...	Westniebercoep
Haula.....	Oestnybercoep...	Oestniebercoep..	Oestniebercoep...	Oestniebercoep
Osterwolda....	Dombroeck.(8)....	Dombroeck.....	Dombroeck.....	Dombroeck (8)
Siudboela	die Haule.....	de Haule.....	de Haule.....	de Haule
Appelgaum.....	Oestwoldt.....	Oestwoudt.....	Oestwoudt.....	Oestwout
Elsloum.....	Suidwold.....	Suijdtwoldt.....	Suijdtwoudt.....	Zuijdtwouat
Nyeholtpada..	Appelsgae.....	ijpkollgae (20)..	ijpkolgae (20)...	ijpkolgae (20)
Oldeholtpada..	Elsloe.....	Elsloe.....	Elsloe.....	Elsloe
Wolvegaum.....	Nyholpa.....	Nijeholtpaede....	Nijeholtpaede....	Nijeholtpaede
Oenegaum.....	Oldholpa.....	Oltholtpaede....	Oltholtpaede....	Oltholtpaede
Ostnybercopa..	Wolvegae.....	Wolvegae.....	Wolvegae.....	wolvegae
Dombroeck.....	Oenegae.....	Sonnegae.....	Sonnegae.....	Sonnegae
Nyepada.....	Oldetryne.....	Oldetrijne.....	Oldetrijne.....	Oldetrijne
Spanga.....	Nyetryne.....	Nijetrijne.....	Nijetrijne.....	Nijetrijne
Scrapenzela....	Spange.....	Spangem.....	Spanghem.....	Spanghem
Munkeburch....	Scarpenseel.....	Scharpenzeell...	Scherpenzeell...	Scheppenzeell
Oldetynda.....	Muntkebuert.....	Munkebaerd.....	Munkebaert.....	Munkebaerd
Oldelemmera....	Oldelemmer.....	Oldelemmer.....	Oldelemmer.....	Oldelemmer
Nylemmera.....	Nyelemmer.....	Nijelemmer.....	Nijelemmer.....	Nijelemmer
Nyholtwold.....	Nyholtwoldt.(80).	Nijeholtwold(80).	Nijeholtwold (80)	Nijeholtwolt (80)
Oldholdwold....	Oldtholdtwoldt...	Oltholtwold.....	Oldtholtwolt....	Oltholtwolt
Iegerda.....	I Idzerdt.....	Idzaerd.....	Idzerdt.....	Idzaert

16.

17.

18.

19.

Blesdijck (30)....	Blesdicani (30)...	Blesdijke (30)...	Blesdijcke (30).....
Pepergae.....	Pepergani.....	Peperga.....	Peperga.....
Steggerden.....	Stegerdani.....	Steggerda.....	Steggerda.....
Beuickegae.....	Beuinckegani.....	Beunickega.....	Beuinckega.....
Noortwolde.....	Nordvoldani.....	Noortwolde.....	Noorwolde.... .
.....	Woilla.(80)....
Oldebercoop.....	Oldebercopa.....	Oudebercoop.....	Oudebercoop.... .
westniebercoop..	Westnibercopa.....	Westniebercoop..	westniebercoop.....
Oestniebercoop..	Oostnybercopa.....	Oostniebercoop..	Oostniebercoop...
Dombroeck (8)...	Dombroeca (8.)....	Dombroeck (8)...	Dombroeck (8)....
de Haule.....	Haula.....	de Haule.....	de Haule.....
Oestwoudt.....	Oestwolda.....	Oostwoud.....	Oostwoud.....
Zuidtwolt.....	Suidwolda.....	Suidwoud.....	Suidwoud.....
ijpkolgae (20)...	Appelgaum.....	Ypecolsga (20)..	Ypecolsga (20)...
Elsloe.....	Elsloum.....	Elslo.....	Elslo.....
Nijholtpaede....	Nieholdpada.....	Nieholpa.....	Nieholtpae
Oltholtpaede....	Oldeholdpada.....	Oldeholtpa.....	Oldeholtpae....
Wolvegae.....	Wolvegaum.....	Wolvega.....	Wolvega.....
Sonnegae.....	Oengaum.....	Sonnega.....	Sonnega.....
Oldetrije.....	Oldetrijna.....	Oldetrine.....	Oldetrine.....
Nijetrije.....	Nietrijna.....	Nietrine.....	Nietrine.....
Spangem.....	Spanga.....	Spangen.....	Spangen.....
Scherpenzeell...	Scarpensela.....	Scherpenseel...	Scherpenseel.....
Munkebaert.....	Monckebuijrt.....	Munckebaerd....	Munkebaerd.... .
Oldelemmer.....	Oldalemmara.....	Oldelemmer.....	Oldelemmer.....
Nijelemmer.....	Nielemmara.....	Nielemmer.....	Nielemmer.....
Nijholtwolt (80)	Niholtwolda (80)..	Nieholtwolde(80)	Nieholtwold (80)
Oltholtwolt.....	Oldeholtwolda.....	Oldeholtwolde..	Oldeholtwold.....
op ter Idzert...	Idzertum.....	Idzard.....	Idzard.....

Joosting en Muller.

Aantekeningen uut Bronnen voor de Geschiedenis der
Kerkelijke Rechtspraak in het Bisdom Utrecht 1906.

Uit: Mr.J.G.C.Joosting en Mr.S.Muller Hzn: Bronnen voor de Geschiedenis der ker-
lijke Rechtspraak in het Bisdóm Utrecht. 1906

in d1 I, blz 303 wordt in de opgaven voor de grietenij Stellingwerf-Wes-
Eynde voor Nyeholpade tweemaal "de olde wedeme" vermeld; eerst onder
Nyeholpade en daaronder bij Westnyebercoop. ("wedeme = weeme = pastori-
énmaal staat er "de olde weduwe"!).

Hier is natuurlijk sprake van een vergissing. Niet Westnyebercoop maar
Westbercoop is bedoeld, de parochienaam die later werd veranderd in
Nyeholpade., en de olde wedeme is dus de vroegere pastorie van de opge-
heven parochie Westbercoop.

Lijst van Stellingwerfse parochienamen zoals vermeld in bovengenoemd werk van
Joosting en Muller.

a) Uit het Registrum Institutionum beneficiorum praepositure beate Marie Traie-
ctensis (Rijks Archief Utrecht, M 448.

1. Blesdijcke (sept.1559); episcopi Blesdicensis (18-2-1562)
2. Peperfo (14-12-1510), Peperga (27-2-1561)
- 3.
- 4.
5. Noordtwolde (29-3-1564)
6. Boeijlis (8-3-1560)
7. Antiqua Berccoep (21-3-1539)
- 8.
9. Mackingen (6-4-1527); Mackingae (13-8-1536)
10. Dumbroeck (16-5-1500); Dunckerbroeck (10-6-1608); Dombroeck (20-6-1509);
Donckerbroeck (1-8-1567).
- 11.
- 12.
- 13.
- 14.
- 15.
16. Nyeholpade (26-6-1511)
17. Antiqua Oltholpade (16-5-1500), Oldeholpade (16.1.1505), Antiqua
18. Vuluega (16-6-1512), Woluegae (15-11-1561).
19. Sonega (23-6-1509)
20. Oldetrinen (21-2-1499), Antiquatrinis (18-12-1560).
21. Nouatrinen (24- .. 1509), Noua Trynda (15-3- 1532)
- 22.
- 23.
- 24.
25. Antiqua Lemmere (23-6-1509), Antiqua Lamere (27-2-1561), Antiqua Lameris
(1-10-1563)
26. Noua Lemmaria (28-2-1539), Nyelammer (17-3-1560), Noua Lamariensi (156
ongedateerd)
27. NQuo Holtwolde (20-3-1508), Nyeholtwolde (12-7-1513).
28. Antiqua Holtwolde 1532, 9-7-1563 ; 20-3-1508; 1562
29. Itzart (21-2-1499), Ydzardiana (28-2-1561)

b) Registrum Officialatus Choriepiscopatus Traiectensis (R.A.Utrecht D 138):
geen enkele wermelding.

c) Kapellen van St.Odulf te Staveren in de 12de eeuw: Brief van Paus Innocen-
tius IV van 16-8-1245 - Cartularium v. St.Odulf
1245: Scherpensele.

1. Blesdyke

1350:(Arch.D.O.II 621): Blesdic
: Cart. St.Clemens Steenwijk, fol.75): Blesdyke
1395: (Domfabriek): Blesdijc
1542/43: Ben.Boek.: Blesdijck
1559: Re.Inst.: Blesdijcke
1562: idem: Blesdic(ensis)
Worp h.s.s.: Blesdijck, Blesdic(a)

2. Peperga

1399: Cart.St.Clem.fol.69: Pepergoe
1510:Reg.Inst.: Pepergo
1561: idem : Pepergae
1542/43 Ben.Boek.: Pepergae
1567: Reg.Inst. Peperga
Worp h.s.s.: Pepergae

3. Steggerde(n)

Cart.St.Clem. fol.75: Steggerda
1542/43 Ben.Boek.: Steggerden
Worp h.s.s.: Steggerden

4. Finkega

Cart.St.Clem.: Vinkegoe
1542/43 Ben.Boek.: Finckegae
Worp h.s.s.: Beuinckegae

5.Noordwolde

1408: Rek.v.d.Bissch.Vicris Noertwolde (R.A.Utrecht,Bissch.Arch. No.230)
1542/43 Ben.Boek.: Noordwolde
1564: Reg.Inst.: Noordwolde
Worp h.s.s. Noordt-,Noort-,Nordt- wolde

6.Boyl

1320: Boylo
1542/43 Ben.Boek.: Neul, Buel
1560 Reg.Inst. : Boeijl(is)
Worp h.s.s. Boile (ter boyle);diverse corrupte vormen als Bente,Woile ,Wale
Buecla
1639: Beule

7.Berkoop

1228: Brocope (Narracio)
1232: Brokope (Anon.Ultraj.)
1320: -Brockop (Olden-,Ost-,West-)
1339: Oldebaercoep (Arch.D.O.II,621)
1350: Antiqua Brokop (Arch.D.O.II,621)
1473: (Westnye)boercoep
1539: Antiqua Bercoep (Reg.Inst)

1542/43 Ben.Boek.: -bercoep

Worp h.s.s. - buercoep; - bercoep

8. Nijeberkoop (zie Berkoop)

9. Makkinga

1527: Mackinge(n) Reg.Inst.

1536: Mackingae idem

1542/43: Mackinghe, Mackum Ben.Boek.

niet in Worp h.s.s.

10. Donkerbroek

1500: Dumbroeck Reg.Inst.

1508: Dunckerbroeck idem

1509: Dombroeck idem

1542/43: Dunckerbroeck Ben.Boek.

1567: Donckerbroeck Reg.Inst.

Worp h.s.s. Dunckerbrueck, Dunckbrueck
Dumbrueck, Dombroeck

11. Haule

1542/43: Haule ook: Opper Haule

Worp h.s.s. De Haule

12. Oosterwolde

1218: Ostwalt (twijfelachtig)

1382: Oosterwolde (Leenmanlijst Rek.Utr.II 776)

1542/43: Oosterwolde Ben.Boek.

Worp h.s.s. O(e)sterwold, O(e)stwolt

13. Fochtelo

1504: Fochtinge (Charterboek)

1543: de Vuchtloe Ben.Boek. ook: Vuchtle

Worp h.s.s. Fyochtloe in 2 h.s.s.

veel corrupte vormen Syochtloe
Syochtbole
Siudboele
Suidwold

14. Appelscha

1246/47: Appels

1251: Appels

Worp h.s.s. Appelsche, Appelsgae
corrupte vorm Yp(e)colsgae

15. Langedijke

1542/43: Langedijke

niet in Worp h.s.s.

16. Elsloo Stell. Else

1542/43: Elsloe

Elsen Ben.Boek.

Worp h.s.s. Elsloe

1640: Elseloe

17. Nijeholtpade

1399: Nieholtpade
1511: Nyeholpade Reg.Inst.
1542/43: Nyeuwholpade Ben.Boek.
Worp h.s.s.: Nyehol pat ,Nyeholtpat
Nie-, Nijeholtpaede, Nyeholpae

18. Oldeholtpade

1204: Holenpath(e)
1320: Hødenpath
1399: Oldeholpade
1500: Antiqua Oltholpade (sic) Reg.Inst.
1525: Oldeholpade idem
1542/43: Oldeholpade Ben.Boek.
Worp h.s.s.: Oldehol(t)pat, Oldehelpae, Oldeholpaede

19. Wolvega

Cart.St.Clem. : Alvegoe *corrupte vorm: Wolvega (Wolvege)*
1320: W(u)luegho
1399: Wolvegae
1512: Vuluega Reg.Inst.
1542/43: Woluegae Ben.Boek.

Worp h.s.s. Wolvegae
corrupte vorm: Walnregae

20. Sonnega

Cart.St.Clem. Sonnegoe alias Ostrinde
1320: Ostrinde
1399: Sonnegae
1509: Conega Muller I, p.370 emendeert: Sonega
1542/43: Sonnegae

Worp h.s.s. Sonnegae
corrupte vorm: Oenegae

21. Oldetryne

1320: Oldentrinde
1338: Thrynda
Cart.St.Clem. Antiqua Trinda
1499: Oldetrine(n) Reg.Inst.
1560: Antiqua Trinis idem
1542/43: (de) Oldetrinë Ben.Boek

Worp h.s.s.: (die) Oldetrynde, Oldetrynë

22. Nijetryne

1320: Nieuwestrinde
1399: Nyetrinde
Cart.St.Clem. Noua Trinda
1532: Noua Trynda Reg.Inst.
1509: Noua Trine idem
1542/43: Nyeuw Trinda Nyetryne Ben.Boek.

Worp h.s.s. Nyetryne; Nyetrynde

23. Spanga

1320: Spanghe
1399: Spangen
1542/43: Spanga, Spanghe (de)

Worp h.s.s.: (die) Spange; Spangie, Spanga, Spangen

24. Scherpenzeel

1245: Scherpensele, Kapellenlijst St.Odulf

1542/43: Scarpenseel, Scerpenseel. Ook met Sch- en -zeel

Worp h.s.s.: Scarpenseel. Scharpenseel, Scherpenzeel

25. Munnikeburen

1320: Monkebure

1399: Monnekebuer

1542/43: Munnekebueren (ook: -em)
Munnickebuerum

Worp h.s.s.: Monkebuer, Monckebuert
corrupte vormen met -baert

26. Oldelamer

1320: Oldenlameren

1399: Oldelemmer

1542/43: (de) Olde(n)lemmer

Worp h.s.s.: (die) Oldelemmer

27. Nijelamer

1320: Nieulameren

1399: Nielemer

1542/43: (de) Nyelemmer

Worp h.s.s.: Nyelemmer

28. Nijeholtwolde

1320: Nieholtwolt

1399: Nieholtwolde

1542/43: Nyeholtwolde

Worp h.s.s.: Nyeholtwolde

29. Oldeholtwolde

1320: Oldeholtwolt

1399: Oldeholtwolde

1542/43: Oldeholtwolde

Worp h.s.s.: Oldeholtwolde

30. Ter Idzard

1320: Ydzerde

1399: Ydsert

1543: (Op ter) Ydsert

Worp h.s.s.: Ydserde. Idsert

Lijst van schutspatroons van de Stellingwerfse parochiekerken:

Blesdijke: St.Nicolaas ;
Peperga:
Steggerden:
Finkega:
Noordwolde:
Boyl:
Elsloo:
Makkinga: St.Bonifatius ;
Langedijke:
Appelsche
Fochteloo
Oosterwolde: St.Bonifatius ;
Haule:
Donkerbroek: St.Laurentius .
Nijeberkoop: St.Bonifatius ;
Oldeberkoop: St.Bonifatius ;
Nijeholpa: St.Nicolaas ;
Oldeholpa: St.Stephanus
Wolveega: Maria Magdalena
Sommege: St.Nicolaas ;
Oldetryne:
Nyetryne: St.Nicolaas ;
Spande:
Scherpenzeel:
Munnekeburen:
Oldelamer: St.Leonardus
Nijelamer: St.Johannes
Nijeholtwolde: St.Nicolaas ;
Oldeholtwolde: St.Mauritius
Ter Idzard: St.Bonifatius ;

Uut: Dr. I. H. Gosses,
De organisatie van Bestuur en Rechtspraak in de
Landschap Drenthe 1941.

- blz. 16 - in elk geval staat vast, dat "ga" in het Fries betekend heeft parochie. En aan Fries "ga" beantwoordt Drents "go".
Pepergoe, Vinkegoe, Sonnegoe, Alvego (lees: Ulvego) heten in een Steenwijks capitularium de kerkdorpen Peperga, Finkega, Sonnega en Wolvega. (verwijzing naar: G. A. J. van Engelen van der Veen in Ov. Recht en Gesch. II, blz. 87 en 90)
- blz. 22 - In 1165 gaf bisschop Godfried aan "de Friezen van Lammebruke" land tussen de "oude Linde" en Kuinre om te bewonen, te gebruiken en er een kerk te stichten. "Lammebruke", het Lammerbroek, de plaats van de nieuw te stichten parochie, is nog duidelijk herkenbaar. Ze bestond uit de later van elkaar gescheiden dorpen Olde- en Nijelemmen. Het land lag "inter Rutheriksdome et Wibernessate", beide nu onvindbaar, et inter Lennam antiquam et Kunram.
- blz. 24 - Hoe de uittreding van Stellingwerf in haar werk is gegaan weten we niet. Misschien op dezelfde wijze als in 1328, toen Stellingwerf de omvang heeft gekregen, die het ~~nu~~ sindsdien houdt, doordat 12 kerspelen zich uit Drente hebben afgescheiden en bij de Friezen van Stellingwerf gevoegd hebben. Het blijkt niet dat de bisschop daar toenmaals tegen gereageerd heeft. Hoe het ook zij, omstreeks 1230 was de afval van Stellingwerf reeds een voldongen feit."
(Gosses ziet daarvoor het bewijs in het feit, dat bisschop Wilbrand tegen de opgestane Drenten bijstand nodig had van de westerlauwerse Friezen. Tot deze werden ook gerekend de "Frisones de Lenna", de "pugnatores Frisones" uit de streek van Cunra et Lenna. Bewoners uit het gebied ~~tussen~~ van Linde en Kuinre, Stellingwerfers dus, zijn dan "vrije Friezen", wier hulp de bisschop als onverplicht, dankbaar aanvaardt.
- blz. 41/42 - Wat verder de westgrens van Drente ten noorden van het Kwartier van Vollenhove en tegenover Friesland betreft, daar waar tegenwoordig nog de provincie Friesland in Drente vooruitspringt, bestond tussen laatstgenoemd gewest en het land van Linde en Kuinre een door geen natuurlijke terreinhindernis belemmerde communicatie via Appelsga. De gemelde staatkundige inham is dan ook door menselijk wilsbesluit tot stand gekomen, en dat wel in twee tempo's. Eerst hebben, gelijk reeds boven aangetoond, de Stellingwerfers zich uit den comitatus Drente losgemaakt en aan het wereldlijk gezag van de bisschop onttrokken. Brokope, d. i. Oldebercoop, treft men omstreeks 1230 aan als dorp aan de Drents-Friese grens. Tegen 1328 heeft een tweede afval plaats gehad. In dit jaar werd de vierjaarlijkse bede van de "iurisdictio" Drente (samen met die van de Groninger prefectuur) niet meer volledig betaald wegens de afscheiding van "duodecim parochie... que se Fresonibus de Stellingwarf adiunxerunt". De uittreding dezer kerspelen was toen nog maar onlangs geschied. Welke die twaalf parochies zijn geweest, er is reeds dikwijls naar geraden en, naar mij voorkomt, misgeraden. Ze besloegen, met uitzondering van een enkele, een strook langs de zuidelijke oever van de Linde en verder het oorsprongsgebied van de Kuinre en de Linde. Appelsga was er één van, en dit is sindsdien de Friese grensplaats aan de Drentse grens gebleven.
- noot 102. De enige duidelijke aanwijzing ligt m. i. in een oorkonde van 1320 (G. Colmjon, Register, 187), waarin de gemene bureu van 17 Stellingwerfer parochies een verdrag sluiten met de bisschop. Het latere Stellingwerf bevatte 31 parochies, waarvan Langedijk en Makkinga in 1328 zeker nog niet) Kerkelijke Indeling I, blz. 511 e. v.) en Broeksterhaule waarschijnlijk nog niet bestonden. Blijven aldus 28 kerspelen. Er ontbreken dus in dit jaar nog 11 parochies aan: Sonnega, Blesdijk, Peperga, Steggerda, Finkega, Noordwolde, Elslø, Appelscha, Oosterwolde, Fochtelo en Donkerbroek. Dit zullen de later togetreden zijn; alleen missen wij Boil, dat in de overigen

gesloten rij der elf parochies ontbreekt. Van de zo gevonden 12 ligt er één (Sonnega) ten N. van de Linde, alle andere ten Z. of ten O. van de Linde.

Onjuist is wat Magnin meende (Gesch. Overz. I, blz. 102), dat de afgefallen parochies die van het Land van Vollenhove geweest zouden zijn; eveneens de gevolgtrekking, die uit A.A. Beekman's opvatting (Toelichting op de kaart van N. en Z. Nederland, 2de dr., blz. 10) gemaakt kan worden, dat omstreeks 1300 nog geheel Stellingwerf onder het wereldlijk gezag van de bisschop stond; alsook de mening van Ter Kuile, die onder de 12 parochies verstaat Steenwijk met haar dochters (Ov. regt en gesch. XL, blz. 5); Het dichtst bij de waarheid schijnen mij te komen te zijn v. Engelen v. d. Veen (t.a.p. blz. 89) en S. Müller Hzn (Kerkelijke Incaeling, blz. 90, n. 1)

De "Sculdetus Thrientie"

blz. 35/36; - de "iurisdictione Trente" tegen het midden van de 12de eeuw geplaatst onder de "castellanus vel scultetus de Covordia".

De titel van deze gezagsdrager duidt aan in welke categorie hij geplaatst moet worden: hij was een schoutambt. Naast elkaar vinden we genoemd in 1224 een "Bertholdus, scultetus de Threnta" en een "Coenradus, scultetus de Volno".

blz. 53

Sedert het begin van de 13de eeuw treft men een ambtenaar aan, die kortweg "scultetus" of ook wel "scultetus Drenthie" genoemd wordt, wiens aanwezigheid naast den kastelein van Koevorden geheel overbodig lijkt. Het is iemand van ridderlijken huize, die gevestigd is in Eelde en zich noemt naar die plaats. Het ambt is erfelijk in zijn geslacht; we kennen personen, die elkaar daarin zijn opgevolgd, in onafgebroken volgorde van 1206 tot het begin van de 14de eeuw.

noot 53):

1206 of 1207: Bartoldus scultetus (Obk I, 43); 1212 Bertoldus scultetus (Ald., 53)
1224 Bertoldus, scultetus de Threnta (Ald., 67); 1225 Bartholdus schultetus (Ald., 83); 1228 filii Bertoldi sculteti (Narracio, p. 52); 1242 Rothgerus scultetus et sui fratres; (Menko Kron. pl. 82); 1246

Stellingwerfse parochienamen vermeld in het Cartularium van de St.Clemenskerk
in Steenwijk. (Arch.v.h-Aartsbisdom Utrecht, 45 ste deel, 3de aflevering 1920
door B.M.de Jonge van Ellemeet; blz.257-321)

1384: Bleesdike (ref. Ludolphus van Bleesdike)
1456: Blesdyck (ref. de parochianen van Blesdyck)

1448: Oldesteckerde (ref. Henrick van Coesvelt, kerkheer te Oldesteckerde)
1449: Oldesteggherde (ref. dezelfde H.v.Coesvelde, kerkheer te Oldesteggherde)
resp. op 20 12-1448 en 31-7-1449)

1204: Holenpathe juxta Liennam . Bisschop Theodoricus

(Arch.v.d.Gesch.v.h.Aartsbisdom Utrecht)